THE JOURNAL OF
THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY

Vol VIII 1952 No. 2

EDITED BY

S. GOPALAN, B. A., B. L.,

Hony. Secretary, T. M. S. S. M. Library.

**Published with the permission of
The Administrative Committee of the Library.**

Annual Subscription Rs. 2 Single Copy As. 12/-

LIST OF PUBLICATIONS OF

THE TANJORE MAHARAJA SERFOJI'S SARASWATI MAHAL LIBRARY, TANJORE.

SANSKRIT PUBLICATIONS.

1.	Geeta Govinda of Jayadeva with Abhinaya		2	0
2.	Ayurvedamahodadhi—Annapanavidhi of Sushena		1	4
3.	Dharmakutam—(Sundara Kanda)	Half Calico	4	0
		Full Calico	4	8
4.	Jatakasaradipa by Nrisimha	Calico	14	0
		Ordinary	13	8
5.	Vishnutattva Deepika of Varkhedi Timmanacharya		2	0
6.	Sangeeta Darpanam of Chatura Damodara		3	0
7.	Bijapallavam (In the Press)		......	
8.	Sahendra Vilasam By Sridhara Venkatesa (AYYAVAL)		3	0
9.	Chola Champu Edited by Dr. V. Raghavan, M.A., PH. D.		1	0
10.	Aswasastram with coloured illustrations		......	
11.	Samrajya Lakshmi Peethika		......	

SANSKRIT—ENGLISH PUBLICATIONS.

12.	Mudrarakshasa Nataka Katha of Mahadeva	2	8

SANSKRIT—ENGLISH—TAMIL PUBLICATIONS.

13. Viswakarma Vastu Sastram with commentary (In the Press)

SANSKRIT—TAMIL PUBLICATIONS.

14.	Rajamriganka with Tamil Translation	2	8
15.	Anandakandam with Tamil Translation—	15	0
	Sanskrit alone	10	8
	Tamil Translation alone	5	8
16.	Nadee Chakram with Tamil meaning (In the Press)	......	

SANSKRIT—TAMIL—MARATHI—ENGLISH PUBLICATIONS.

17.	Natya Sastra Sangraha (To be issued)	......

CONTENTS.

No.		Pages
1.	Books Received	
2.	Editorial	
3.	वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भट्टोजिदीक्षितकृता An Analysis in English by the late P. V. Naganatha Sastri, continued from Vol. IX. No. 2.	47—50
4.	श्रीमद्भगवद्गीता — माधवस्वामिकृत मराठीभाषान्तर	39—52
5.	लक्ष्मीकटाक्षम — தமிழ் உரையுடன்	21—24
6.	पारिजातनाटकम् — श्रीकुमारतातदेशिकप्रणीतम (तृतीयोऽङ्कः)	35—44
7.	ताननिघण्टुः	29—32
8.	कविकर्पटिका — प्रास्ताविकम	1—4
9.	Our Exchanges	1—2

Books Received.

TAMIL

1. மெய்கண்ட சாத்திரம் போற்றிப் பஃறொடை.
2. சீர்காழிச் சிற்றம்பல நாடிகள் கலித்துறை முதலியன
3. உண்மை விளக்கம் முதலியன.
4. சதாசிவ ரூபம் பழைய உரை.
5. சிவஞான சித்தியார் சுபக்கம்.

   -திருவாவடுதுறை ஆதீனம், திருவாவடுதுறை.

6. திருச்சாத்தமங்கை திருப்பதிகம்.
7. சகல கலாவல்லி மாலை.
8. திருநாகைக் காரோணத் திருப் பதிகங்கள்.
9. சாத்திரங்களும், தோத்திரங்களும்,

   —தருமபுரம் ஆதீனம், தருமபுரம்.

10. ஞானாமிர்தம் மூலமும் பழைய உரையும்—ஸ்ரீ காசிமடம், திருப்பனந்தாள் ஆதீனம், திருப்பனந்தாள்.
11. ஸ்ரீ பிரசன்ன வேங்கடேச மஹாத்மியம் என்கிற குணசீல மஹாத்மியம்

    மொழிபெயர்த்தவர் ஸ்ரீ R முத்துகிருஷ்ண சாஸ்திரியார், "ஹிதபாஷிணி" ஆசிரியர் தஞ்சை.

12. 'நயன ரோக சிகித்சா தீபம்'

    ஆசிரியர். அமிர்தலிங்கம் பிள்ளை, பதிப்பாசிரியர் Dr. வேங்கடராஜன், சகாநாய்க்கன் தெரு, தஞ்சை.

13. "மாட்டுவாகடமும், மாட்டு அங்க அடையாளமும்".
14. தென்னிந்திய கோயில் சாசனங்கள்.
15. சிவகங்கைச் சரித்திரக் கும்மியும்-அம்மானையும்.
16. A Discriptive Catalogue of the Tamil Manuscripts in the Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

    —Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

CANARESE

17. Manmatha Vijayam.
18. Bijjalaraya charite.
19. Ramayanam by Venkāmātya.
20. Tribhuvana Tilakam.

    —Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

SANSKRIT

21. श्रीकामाक्षीपञ्चशती (नामावलीसहिता)

    Sri D. S. Balasubramanya Sastri, Tanjore.

23. शेषसमुच्चय: (विमर्शिनीयुत:)
24. गुरुसम्मतपदार्था: कौमारिलमतोपन्यासश्च
25. अवन्तिसुन्दरी

    —University Manuscripts Library, Trivandrum.

26. दैवज्ञाभरणम्
27. पाणिनिसूत्रव्याख्या (सोदाहरणश्लोका)

    —Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

MALAYALAM

28. Vairagyachandrōdayasārasamkshepam.

    —Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

ARABIC

29. Shawakil-Ul-Hur.

    —Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

(Continued in page 4)

THE JOURNAL OF THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY

Vol. IX 1954. No. 3.

EDITORIAL.

We are glad to announce that with the help of special grant from the Government of Madras, we propose to increase the number of pages of the Journal and improve its get-up. A number of learned scholars have promised to contribute regularly to its pages and we look forward to an era of greater usefulness and wider circulation for our Journal. The articles and other publications will be in Sanskrit, English, Tamil, Telugu and Marathi as usual. Short, rare and interesting manuscripts of value on various subjects in the several languages will be a regular feature. We propose to include also creative works to a limited extent.

We invite the co-operation of the learned public and the patronage of lovers of learning.

S. GOPALAN,
Editor.

TELUGU

30. Nīlagiriyātra.
31. Vānivilasavanamālika.
—Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

ENGLISH

34. From My China Diary
by Braj Kishore Sastri,
—Siddhanta Publications, New Delhi.

35. The Great Indians in Japan
by George Ohasawa
—The author, 5A, Lord Sinha Road, Chowringhee, Calcutta.

36. Poona Ākhbars Vol. II.
–The Director, Central Records Office, Hyderabad.

a. Changing one group into another group (i. e.) the letters of the one into the letters of the other.

b. Changing the letters of the same group into others of the same group.

c. Softening or hardening.

d. Elision of (certain) Consonants.

e. Duplication or doubling.

f. Insertion of Augment.

g. Nasalisation.

h. Anuswara changes (i. e.) changes into Anuswara and the changing of Anuswara.

A: Changing of one group into a different group.

S S 88. **स्तोः श्चुना श्चुः** (8-4-40) S. K. 111 **सकारतवर्गयोः शकारचवर्गाभ्यां योगे शकारचवर्गौ स्तः ।**

स and dentals coming into contact with **श** and palatals (whichever may precede), or changed into **श** and palatals.

N.B:—The above should not be understood as implying that **स, त, थ, द, ध** & **न** should come into contact with **श, च, छ, ज, झ** or **ञ** respectively, in the order of enumeration. In other words, the rule of **यथासंख्यम्** does not apply to regulate the contact. Thus **स्तु** constitutes six letters, each of which may come into contact with each of the six letters of the **श्चु** group. There are thus 6×6 or 36 possible combinations with **स्तु** as the first member. Another 36 combinations with **श्चु** as the first member are possible. This rule covers, in all 72 cases. (See however under rule '**शात्**' mentioned below).

In the selection of substitutes, however, **स** will change only to **श** **त** to **च** etc. in the order. That is, the rule '**यथासंख्यम्**' applies. As it is impossible to exhaust all the examples, only a few are given.

हरिस् + शेते = हरि(श्) + शेते = हरिश्शेते

रामस् + चिनोति = राम(श्) + चिनोति = रामश्चिनोति

सत् + चित् = स(च्) + चित् = सच्चित्

तत् + चामरम् = त(च्) + चामरम् = तच्चामरम्

शार्ङ्गिन् + जय = शार्ङ्गि(ञ्)जय = शार्ङ्गिञ्जय

The above are cases in which स्तु precedes. Cases in which श्चु precedes are rarer to find (e. g.) याच् + ना = याच् + ञा = याच्ञा.

An exception to this rule is furnished in:—

ss 89. शात् (8-4-44) S. K. 112 शात्परस्य तवर्गस्य श्चुत्वं न स्यात् ।

e. g. प्रछ् + न. By 3-3-90, we add the substantive suffix 'नङ्' to the verb in the sense of action. Then we have प्रछ् + न. The छ् is changed to श by 6-4-19. giving प्रश् + न. Then by the present rule remains प्रश्न, as this rule prevents the application of स्तोः श्चुना श्चुः

The next general rule of importance is

s 90. ष्टुना ष्टुः (8-4-41) S. K. 113 स्तोः ष्टुना योगे ष्टुः स्यात् ।

When स or a dental comes in contact with ष् or a cerebral (whichever is prior) the former is changed into the corresponding letter of the latter. Examples:—

रामस् + षष्ठः = रामष् + षष्ठः = रामष्षष्ठः

रामस् + टीकते = रामष् + टीकते = रामष्टीकते

तत् + टीका = तट् + टीका = तट्टीका

चक्रिन् + ढौकसे = चक्रिण् + ढौकसे = चक्रिण्ढौकसे

For an example of cerebrals preceding dentals, take

पेष् + ता = पेष् + टा = पेष्टा

Exceptions to the above:—

(1) s 91. न पदान्ताट्टोरनाम् (8-4-42) S. K. 114 'अनाम्' इति लुप्तषष्ठीकं पदम् । पदान्ताट्टवर्गात्परस्य अनामः स्तोः ष्टुः न स्यात् ।

After टु at the end of a Pada, the change of dental स्तु to a cerebral does not take place except in the case of 'नाम्' (e. g.) the genitive plural suffix).

Vārtika: अनाम्नवतिनगरीणाम् इति वाच्यम् ।

It should be stated that नवति and नगरी should be added to नाम्, as furnishing cases that would undergo a change.

Examples:— 1. षट् + सन्तः Here the 'स' is not changed to ष but we get षट् सन्तः ।

2. षट् + ते = षट्ते

Example for Vārtika

1. षट् + नाम् = षण् + णाम् = षण्णाम् ।
2. षट् + नवतिः = षण् + णवतिः = षण्णवतिः ।
3. षट् + नगर्यः = षण् + नगर्यः = षण्णगर्यः ।

Note—the changes take place thus:—

The न of नाम् is changed to ण by ष्टुना ष्टुः giving षट् + णाम्

Then the 'ट्' of षट् is changed to 'ण्' by यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा (8-4-45).

In this rule, we have the qualification 'at the end of a Pada'. For in the middle of a word, the change does take place (e. g.) ईड् + ते = ईट्टे।

Note:— It will be noticed that the Sūtra specially mentions 'टु' which means the 5 letters of the 'ट' group only, and avoids ष from the ष्टु which might follow from 'ष्टुना ष्टुः'

So when ष् is at the end of a word (पदान्त) this prohibition does not apply but the change takes place.

सर्पिष् + तमम् = सर्पिष्टमम् ।

Exception (2) ऽ 92 तोः षि (8-4-43) S. K. 115 तवर्गस्य षकारे परे न ष्टुत्वम् ।

When ष follows any letter of the group तु, there is no change in the cerebral.

Ex 1. सन् + षष्ठः = सन्षष्ठः The 'न्' is not changed to 'ण्'

2. अग्निचित् + षण्डे = अग्निचित्षण्डे

3. भवान् + षण्डे = भवान्षण्डे

Note:— The rule चोः कुः is also concerned with the change of one group into another. It is treated below as an exception to झलां जशोन्ते 8-2-39.

B: Combination among members of the same group.

§ 93. तोर्लि (8-4-60) S. K. 117 तवर्गस्य लकारे परे परसवर्णः स्यात् ।

Any letter of the तवर्ग followed by ल is changed to the latter: thus,

तत् + लयः = तल्लयः
विद्वान् + लिखति = विद्वाँल्लिखति

The ल is changed into a nasalised लँ. The nasalised ल is not an ordinary entity, nor one created for the occasion. According to Pāṇini's S'īkṣa (phonetics) all vowels, semi-vowels and nasals (i.e) all letters included in the Pratyāhāra अम् have got a nasalised form also; the portion of the verse being "अमोऽनुनासिका न ह्रो ......" (i.e) the letters in Pratyāhāra 'अम्' have nasalised forms except 'ह्' and 'र्'.

§§ 94 उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य (8-4-61) S. K. 118 उदः परयोः स्थास्तम्भोः पूर्वसवर्णः स्यात् । आदेः परस्य ।

When उत् is followed by स्था or स्तम्भ, the स of the latter is changed to the corresponding letter of the त group.

Example: उद् + स्थानम् = उत्थानम्

The स is changed to थ; so, we have उद् + थ्थानम्. Now the rule झरो झरि सवर्णे (8-4-65) applies by which the first थ is dropped giving उद् + थानम्. By खरि च (8-4-55) we get उत् + थानम् = उत्थानम्. Now the rule झरो झरि सवर्णे (8-4-65) is optional and थ may not be dropped. Then we have उद् + थ्थानम्. Now the 'द्' is changed to 'त्' by खरि च (8-4-55) giving उत्थ्थानम् । The first स् is not changed to थ् by 8-4-55 (खरि च) because that latter थ् was introduced by the rule 8-4-61. (उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य). As the rule खरि च is (8-4-55) and as both are in Tripādi, the result of the subsequent rule 61 will vanish when the prior rule 55 has to be applied. (i. e.) the थ will vanish and स् will be restored. (i.e.) the position will be as if the letter stood thus उत्स्थानम् ।

॥ श्रीः ॥

अध्याय. ४

श्रीराम कर्ता ॥

कर्मयोग तृतीयाध्याईं ॥ बोलिला श्रीकृष्ण शेषशाई ॥
अनादि ज्ञानाचें लक्षण काहिं ॥ पार्थासि पाहि सांगेल आतां ॥ १ ॥

आरंभीं उपदेशपरंपरा ॥ निरोपुनि तया धनुर्धरा ॥
ज्ञानकर्मयोगाचा पसारा ॥ त्याचा विचारा आणील मग ॥ २ ॥

तोचि या चतुर्थाध्याईं भाव ॥ तरि कैसा देवांचा राव ॥
बदला जया नाम माधव ॥ तो अभिप्राव आणा मना ॥ ३ ॥ १ ॥

हा पुरातन योग अव्यय ॥ येणें उपदेशिला म्या सूर्य ॥
सूर्यें मनुसि अभिप्राय ॥ यथान्वयें जाणविला ॥ ४ ॥

मनुचा इक्ष्वाकु होय सुत ॥ तेणें त्यासि जाणविला भावार्थ ॥
इक्ष्वाकुपासुनि विस्तारत ॥ जाला प्रख्यात जगामाजि ॥ ५ ॥ २ ॥

ऐसा परंपरा प्राप्त ॥ ज्यांचें ऋषी ऐसेंचि आचरित ॥
ते राजऋषी जाणत ॥ योग उचित हा मनिं ॥ ६ ॥

महत काल तो योग बापा ॥ नष्ट जाला होता परंतपा ॥
जेवि मावळणें गगन दीपा ॥ संध्यास्तवोपमाजि घडे ॥ ७ ॥ ३ ॥

तोचि हा योग धडफुडा ॥ म्यां तुजलागी आणिला उजेडा ॥
ज्याचा पुरातन पवाडा ॥ त्याचा निवाडा दाविला तुज ॥ ८ ॥

कांतरि तुं भक्त आणि सखा होसी ॥ म्हणौनि रहस्य माझें तुजपासीं ॥
निरोपिलें ठेवितां मानासें ॥ प्रीती ऐसी तुझी मोटी ॥ ९ ॥

परिसोनि मात ॥ मनिं हर्षला अपार पार्थ ॥
सर्वेचि होउनि संशयग्रस्त ॥ पृच्छा उचित करिता जाहला ॥ १० ॥

अर्जुन उवाच ॥ ४ ॥

अर्जुन बोले ऐसें वचन ॥ सांप्रत तुझें जन्म जनन ॥
सूर्यवंशतो पुरातन ॥ मोठें विंदाण गमतसे ॥ ११ ॥

कैसी त्यांसि उपदेशता केली ॥ मज कल्पतें ऐसें वक्षकमळीं ॥
बहुतक तुं कापितोसि चौळि ॥ ताळा वनमाळी पडत नाहिं ॥ १२ ॥

पूर्विल्या जन्म देहांतरिं ॥ उपदेशिलें म्हणावें जरी ॥
तरि तें स्मरण अंतरिं ॥ न राहे हरी कदापिहिं ॥ १३ ॥

जन्मांतर स्मरण राहातें सर्व ॥ तरि समस्तांसि कळतें पूर्व ॥
गोष्टि मज हे दिसते अपूर्व ॥ आणि नाहिं गर्व तुजलागि ॥ १४ ॥

गर्वेन सांगसी मिथ्या थोरी ॥ ऐसाहिं प्रत्यय येतो अंतरिं ॥
कैसी वर्तणूक नेणेची भारिं ॥ अनादि वैखरी बोलिलासि त्याची ॥ १५ ॥

तरि मज समजे ऐसें करिं ॥ ऐकोनि हास्यमुखें प्रत्योत्तरिं ॥
बोलता जाला असुरांतकारी ॥ संशय उरी नुरे तेची ॥ १६ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ ५ ॥

अर्जुनासि म्हणे अधोक्षज ॥ अनंत जन्म जाहाले तुज मज ॥
तें मीं जाणतसें सहज ॥ तुज नाहिं उमज परंतपा ॥ १७ ॥

कांतरि मी होय ईश्वर ॥ म्हणोनि सर्व ठाउका व्यवहार ॥
जीवभाव तुं सदा धरणार ॥ यालागि विचार पूर्वील नेणसी ॥ १८ ॥

आतां तुं ऐसें भाविसी ॥ तुं ईश्वरश्रेष्ठ म्हणवितोसि ॥
मनुष्या ऐसें जन्म कां घेसी ॥ तरि परियेसीं भाव त्याचा ॥ १९ ॥ ६ ॥

अज म्हणिजे होणें नाहिं ॥ अव्यय म्हणिजे नाश नाहिं ॥
ऐसा मी आत्मा निश्चई ॥ भूतांचा पाहि ईश्वरू होयें ॥ २० ॥

मीची शिक्षिता सर्वांसहि ॥ त्यामज कर्माध्येनता नाहिं ॥
लीला नाटयें होतसे देही ॥ असोनि यांहिं अलिप्त नित्य ॥ २१ ॥

स्वप्रकृति अधिष्ठुनि निश्चित ॥ आत्ममायेनें संभवतों ती आंत ॥
ते मीं भिन्न असोनि येकवत ॥ भासोनि येत विश्वांप्रति ॥ २२ ॥

ऐसी म्यां नवल गोष्टी केली ॥ मायेचेनि आपणासि भली ॥
ईश्वरता आणोनि घेतली ॥ शुद्ध त्रिकाळिं असतांहिं ॥ २३ ॥

अभ्रें झांकोळे मुख्य अंबर ॥ तैसा माया आवरलों मी ईश्वर ॥
ऐसा दिसोनि येतसे विचार ॥ अलिप्त साचार मीं तीसीं ॥ २४ ॥

आकाशिं नीलिमाचि नाहिं ॥ परि भासे सर्वकालिंहिं ॥
तैसी माया असे माझा ठाईं ॥ मिथ्यत्वें पाहि निरंतर ॥ २५ ॥

ऐसा माझा असे भाव परम ॥ तुज अशंका निफजेल निभ्रम ॥
जें कर्मास्तव प्राणी घेती जन्म ॥ समविषम तयापरिं ॥ २६ ॥

तुज कर्माची बाधकता नाहिं ॥ संभवतोसि कवण्याकार्यिं ॥
तरि याचा अभिप्राव सर्वहीं ॥ आणि ये समई मना प्रति ॥ २७ ॥ ७ ॥

जेव्हां जेव्हां धर्माची हानि ॥ घडतसे भारता जनिं ॥
जन स्वधर्मातें त्यागुनि ॥ अधर्म मनिं पैं धरिती ॥ २८ ॥

तेव्हां अधर्माची घडे वाढि ॥ अथवा दुष्टदेशधाडि ॥
धर्मासि करिती बळ प्रौढि ॥ भल्यांसि गाढी देउनि पीडा ॥ २९ ॥

तेणें खचे धर्माची पायरी ॥ अधर्म वाढे या जगांतरिं ॥
तेव्हां आपणासि सृजीं निर्धारिं ॥ जन्मकर्म धरीं जनहिता ॥ ३० ॥

माझिया जन्म कर्माचें कारण ॥ येणें प्रकारें असे जाण ॥
जन्मोनि पाळावे सज्जन ॥ दमावे दुर्जन क्रूर पापी ॥ ३१ ॥

साधुजनाचें परिपालन ॥ विनाशावया दुष्कृति दुर्जन ॥
धर्माचें करावया स्थापन ॥ संभवतें मीं आपण युगीं युगीं ॥ ३२ ॥

इतर देहधारीयां ऐसी ॥ मम जन्मकर्माची स्थिति तैसी ॥
नव्हे समज तुं मानसिं ॥ आतां ते कैसी सांगिजेल ॥ ३३ ॥ ९ ॥

माझीं जन्मकर्म दिव्यविशेषिं ॥ मच्छरूपें वधुनि शंखासि ॥
वेद आणोनि दिधले विधिसी ॥ धरा कूर्मवेषें हे धरिली ॥ ३४ ॥

महि हिरण्याक्ष गुंडाळितां ॥ वराहरूपें लाविला मृत्युपंथा ॥
प्रल्हाद पुत्रासि पिता गांजितां ॥ जालों प्रगटता स्तंभामाजि ॥ ३५ ॥

नारसिंहरूपें केला त्याचा नाश ॥ वामनरूपें बळी दैत्याधीश ॥
त्यासि म्यां दिधल्यां पातळवास ॥ भ्याले त्रिदश म्हणोनियां ॥ ३६ ॥

क्षेत्रि मातले बहुता परि ॥ त्यास्तव जालों परशुधारी ॥
येकवीस वेळा केली मारामारी ॥ ब्राह्मणा करिं दिधली पृथ्वी ॥ ३७ ॥

रघुनाथ जन्मि ताटका वध ॥ अहल्या उद्धारण प्रसिद्ध ॥
खर त्रिशिरा दूषण विराध ॥ मारीची कबन्ध निर्दाळिले ॥ ३८ ॥

त्यांसहि जाली परम गती ॥ रावणें नेली सीता सती ॥
तीचेनि मिसें वृक्षांप्रति ॥ आलिंगण निरूतीपैं दिधलें ॥ ३९ ॥

आदि करूनि तृण पाषाण ॥ उद्धरले लागोनि रामचरण ॥
उपरि केलें वाली निवटण ॥ मग दशानन परिवारेंशीं ॥ ४० ॥

देवांची फेडिलीं महा सांकडी ॥ राम राज्याची उभविली गुढि ॥
सीता सोडविली लीला प्रौढी ॥ नामाची गाढी कीर्ति जगीं ॥ ४१ ॥

नामें पतीत पावन जाहाले ॥ जडजीव बहुत उद्धरले ॥
शिवाचे प्राण शीतळ केले ॥ जे आहळले विष प्राशनें ॥ ४२ ॥

रामनामाचा अगाध महिमा ॥ विधिही न जाणे त्याची सीमा ॥
यके नाम नाशी पातक संगमा ॥ तितुकें जीवात्मा करून शके ॥ ४३ ॥

ऐसें रामावतारिचें चरित्र ॥ किती म्हणोनि सांगावें पवित्र ॥
कृष्णावतारिची लीला सर्वत्र ॥ देखते नेत्र तुझे झाले ॥ ४४ ॥

बौध्य कल्की हे अवतार ॥ करावया जगदोद्धार ॥
पुढें आहे ति ते होणार ॥ आणीकहीं अपार या वेगळे ॥ ४५ ॥

येवं चरित्रें असंभाव्य ॥ जन्मकर्मे जें माझी दिव्य ॥
भल्यालागीं हें होतीं सेव्य ॥ आणि असेव्य मूढात्मयासि ॥ ४६ ॥

ऐसीं माझीं जन्मकर्मे म्हणौनि ॥ जो जाणे बरव्यापरि मनिं ॥
तो देह त्यागिल्यावरि निदानि ॥ जन्मालागुनिंपैं नये ॥ ४७ ॥

मिळे माझिया रूपिं अद्वैतिं ॥ ऐसें जाण तूं अर्जुना निश्चिती ॥
जे मजलागीं दृढ उपासिती ॥ ते पावती मद्भावातें ॥ ४८ ॥ १० ॥

विषयांच्या ठाईं ज्यांची प्रीती ॥ होति ते जाहली परती ॥
यास्तव वीतरागी म्हणिजेती ॥ भय चित्तिं मावळलें ॥ ४९ ॥

भेदास्तव उपजाता क्रोध ॥ मीं येकात्मा जाणिल्यां जेहिं शुद्ध ॥
सगुण निर्गुण रूप अभेद ॥ माझेंचि विशद जे जाहले ॥ ५० ॥

म्हणोनि क्रोधहिं त्यांचा गेला ॥ पुढें मन्मय होउनि मला ॥
उपासिती त्यागुनि द्वैताला ॥ अभेद आत्मयाला धरुनि जिविं ॥ ५१ ॥

बहु ज्ञान तपें करूनि ॥ पवित्र मद्भाव पावले जनिं ॥
मीं लाभलों तयां लागुनि ॥ यथा योग्य करणींपैं माझी ॥ ५२ ॥ ११ ॥

जे जे भजती जैसे मज ॥ मींहिं त्यांसि तैसाचि समज ॥
दर्पणीं वकेल्या मुखाब्ज ॥ कां वदन सरोज यथारूप ॥ ५३ ॥

प्रतिबिंब दिसे तैसेंचि त्यांसि ॥ तेविं माझी गति परियेसीं ॥
निःकाम होउनि निःकामासि ॥ पद अविनाशी प्राप्त करिं ॥ ५४ ॥

कामना धरूनि जे भजती ॥ त्यांचि तैसीच पुरविं आर्ति ॥
माझिया मार्गातें धरुनि चित्तिं ॥ मनुष्य वर्तती सर्व पार्था ॥ ५५ ॥ १२ ॥

कर्मफलाची सिद्धि कल्पुनि ॥ यजिती देवतांतरा लागुनि ॥
तरि मीं त्यांच्या रूपें करुनि ॥ इच्छिली शिराणी पुरवीतसें ॥ ५६ ॥

अतिवेगें या मनुष्यलोकिं ॥ कर्मफलें सिद्धि पावतीते सोखिं ॥
कर्मे ज्यां केलिं त्यां त्यां सारिखिं ॥ तेचि निकी गोष्टि ऐक ॥ ५७ ॥ १३ ॥

चार्तुवर्ण्य म्यां निर्मिले ॥ ते गुणें कर्म विभागिं केलें ॥
कैसेंतरि सांगों वेगळाले ॥ जेणें निवळे अर्थ तुज ॥ ५८ ॥

ब्राह्मण उत्तम वर्ण जनिं ॥ जे केवळ शुद्ध सत्वगुणीं ॥
यजन याजन अध्येन अध्यापन दानिं ॥ प्रतिग्रहस्थानिं कर्माधिकार ॥ ५९ ॥

येवं षट्कर्में त्यासि उचित ॥ रजसत्वगुणीं क्षेत्री समस्त ॥
शास्त्रीं प्रवीण जे अत्यंत ॥ तदर्थ सत्य कर्म त्यांसि ॥ ६० ॥

यजन अध्येन आणि दान ॥ तिनीचेंचि अधिकार ते जाण ॥
वैश्य जे कां रज तमो गुण ॥ त्यांचें विंदाण अवधारिं ॥ ६१ ॥

यजन अध्येन दान तथा ॥ तींहिंचि मोकळीक त्यांसिता ॥
कृषि गोरक्ष्य वाणिज्य स्वभावता ॥ प्रपंचकार्यार्थी व्यापारहे ॥ ६२ ॥

शूद्रलोक शुद्ध तमो गुणीं ॥ तेहिं सेविजे त्रिवर्णालागुनि ॥
आणि अधिकार दानस्थानिं ॥ तयालागुनि पैं असे ॥ ६३ ॥

येणेंपरि विलेलाउनि सांग ॥ गुणकर्माचे केलें म्यां विभाग ॥
तुझें ऐसें कल्पील अंतरंग ॥ वर्तविल्यापरि जग वर्ततसे ॥ ६४ ॥

त्यावरि पाहतां शब्द नाहिं ॥ कर्तव्य होय तुझेंचि सर्वेहिं ॥
तरि कर्ममात्रें येउनि पाहिं ॥ तुजचि निश्चइं लागतिल ॥ ६५ ॥

तांचि तयांचा थावा फेडा ॥ ऐसा गमालियां निवाडा ॥
तरि तेचि अर्थ ऐक उघडा ॥ जेणें मज वोढा न लगे काहिं ॥ ६६ ॥

चातुर्वर्णाचा मीं कर्ता होये ॥ परि अकर्ता जाण अव्यय ॥
कर्तव्याभिमान तिळप्राय ॥ न धरिं सूर्य अलिप्त जैसा ॥ ६७ ॥

त्याचेनि उदयें लोक चेवती ॥ आपुलाले कर्मिं प्रवर्तती ॥
स्वयें कर्म करा म्हणोनि गभस्ति ॥ कोण्हां प्रति प्रार्थित नाहिं ॥ ६८ ॥

तेवि रचुनियां व्यवहार ॥ निराभिमाने बिचरे साचार ॥
अव्यवहारी मीं ईश्वर ॥ कर्माचा प्रकार न बाधी मज ॥ ६९ ॥

जे जे जैसी कर्में करिती ॥ ते ते तैसिं फळें पावती ॥
मज निरपेक्ष्यासि कां कर्मगुंती ॥ कल्पना चित्तिं फलाची नसे ॥ ७० ॥ १४ ॥

मातें कर्में न लिंपति ॥ जेविं तम नातळे गभस्ति ॥
नाहिं कर्म फलस्पृहा चित्तिं ॥ माझिये सुमती कदापि हिं ॥ ७१ ॥

कर्म मातें न बाधी सहसा ॥ अैसी जाणे जो माझी दशा ॥
तो कर्में न सिणेचि नरेशा ॥ सीण बाध कैसा मजलागे ॥ ७२ ॥ १५ ॥

अैस्या प्रकारिच्या स्थिति जाणोनि ॥ मुमुक्षु मोक्ष इच्छिते जनिं ॥
पूर्विं कर्में केलिं तेंहिं गुणिं ॥ तस्मात तुं करणी तैसीच करिं ॥ ७३ ॥

कर्मपरंपरेनें आले जगीं ॥ पूर्विकीं केलें स्वहितालागि ॥
तुंहिं तेथेंचि धरिं पोटागी ॥ गुंती आंगीं लागोंनें दिती ॥ ७४ ॥ १६ ॥

तरि कर्म काशालागि म्हणावे ॥ अकर्मा नावें काय जाणावें ॥
ज्ञानिहि भ्रमले स्वभावें ॥ न कळे बरवें हे म्हणोनि ॥ ७५ ॥

तेंचि मीं सांगेन तुज आतां ॥ जांटिल्या त्यांची व्यवस्था ॥
अशुभापासुनि वीर्यवंता ॥ सुटसी तत्वता तुं मग ॥ ७६ ॥ १७ ॥

तत्वता कैसें वेदोक्तकर्म ॥ आणि जयां नांव विकर्म ॥
तेणेंचि परिं जाणावें अकर्म ॥ गहन परम कर्मांच्या गती ॥ ७७ ॥ १८ ॥

कर्म घडे इन्द्रियापासाव ॥ कर्मिं अकर्म सदोदीत देव ॥
त्याबीण नाहिं कर्मांसि ठाव ॥ अन्यथा स्वमेव तोचि असे ॥ ७८ ॥

मृगजळ आवघे सूर्य किरण ॥ तेविं कार्मिं सर्वहिं निरंजन ॥
आतां अकर्म निर्गुणिं कर्मभान ॥ पाहे विचक्षण येणेपरिं ॥ ७९ ॥

सूर्यकिरण भारी मृगजळाकार ॥ तेवि ब्रह्मागमे कर्म प्रकार ॥
येणें रिषी पाहतांवो चतुर ॥ मनुष्यांत साधारपैं होय ॥ ८० ॥

तेणें केले सर्व कर्महिं ॥ आणिक भाव असे येक पाहिं ॥
कर्म निपजे इन्द्रियी सर्वहिं ॥ कर्ते हृदईं फलाशा धरी ॥ ८१ ॥

तयालागि म्हणावें कर्म ॥ ईश्वरार्पण तें अकर्म ॥
असांग घडे तें त्रिकर्म ॥ तिहिंचें वर्म ऐसें असे ॥ ८२ ॥

येवं कामनाकर्मिं निःकामना ॥ तेचि अकर्माची भावना ॥
ऐसीया अकर्मी कर्मवासना ॥ धरणें सुजाणा कर्म तेंचि ॥ ८३ ॥

येवं दोहिं प्रकारें उत्तम ॥ कर्मीच पाहणें अकर्म ॥
अकर्मिं लक्षणें पुन्हां कर्म ॥ तयाचे वर्म जाणविलें ॥ ८४ ॥

ऐसा युक्तीने पाहे तो युक्त ॥ प्रपंचापासुनि होय मुक्त ॥
कामकार्यिं नव्हेचि आसक्त ॥ महिमा अत्यंत ऐक त्याचा ॥ ८५ ॥ १९ ॥

ज्याचे समारंभ समस्त ॥ करितो काम संकल्प वर्जित ॥
फलाशेचा स्पर्शो नेदी वात ॥ कर्म जाळित ज्ञानाग्नीनें ॥ ८६ ॥

तयाचि लागि बुद्धिवंत ॥ म्हणती जगामाजि पंडित ॥
आणिक हिं तयाचि मात ॥ सावचित्त आणि मना ॥ ८७ ॥ २० ॥

जेणें त्यागिला कर्मफलसंग ॥ नित्य तृप्त सर्वदा अंतरंग ॥
निराश्रयी म्हणावा तो चांग ॥ कर्माश्रय ज्यंग न धरीच ॥ ८८ ॥

न कल्पुनि फळ कर्म केलें ॥ तरि तेणें नाहिंच आचरलें ।
ज्याचे चित्त निराशी जालें ॥ तेंचि भलें ऐक वर्म ॥ ८९ ॥ २१ ॥

चित्त भरल्यां निजरूपांतरिं ॥ काशाचिहिं आशा मग न धरी ॥
परिग्रह म्हणिजे संसारिं ॥ आप्त परांपरिं स्त्रीयादिकें ॥ ९० ॥

मिथ्या मानुनियां तयाला ॥ अंतरीं सर्वाचा त्याग केला ॥
कर्मशरीरासि संबंध ठाविला ॥ आपण निराळा स्वभावेंचि ॥ ९१ ॥

शरीरें कर्म जें निपजती ॥ दोष म्हणिजे करयांसि गोविती ॥
तो त्या कर्मे न पावेचि गुंती ॥ मग त्याप्रति किल्बिष कैचें ॥ ९२ ॥

जो उदास सकळांहिं अर्थी ॥ शुभाशुभें बांधुं न शकती ॥
त्याची वर्तायाची कैसी स्थिती ॥ तेचि पुढलें बोलिजेल ॥ ९३ ॥

यदृच्छा लाभें संतुष्ट अंतरीं ॥ इष्टानिष्ट प्राप्ति घडे संसारीं ॥
द्वंद्व म्हणावे तयासि कुसरी ॥ येणेंपरि नाना द्वंद्वें ॥ ९४ ॥

तयांची घडों लागतां प्राप्ति ॥ अनिष्टें मत्सर न वाहे चित्तिं ॥
सम असे सिद्धी असिद्धीप्रति ॥ करुनि निरुती न बांधे तेणें ॥ ९५ ॥

कर्म कर्तव्यता तयालागीं ॥ कर्तृत्व आणुं न शकेचि जगीं ॥
कांतरि तो जाला संगत्यागी ॥ ज्ञानरंगीं संलग्न सदां ॥ ९६ ॥ २३ ॥

अविद्या संग ज्ञानें निर्शळा ॥ म्हणोनि मुक्त म्हणिजे त्याला ॥
ज्ञानीच स्थिरता असे लाघळा ॥ नव्हे वेगळा पळ येक ॥ ९७ ॥

तो यज्ञानुसंधानें आचरे कर्म ॥ तें फळेंसीं समग्र होय भस्म ॥
म्हणिजे लय पावे निभ्रम ॥ यज्ञानुक्रम त्याचा कैसा ॥ ९८ ॥ २४ ॥

अर्पण म्हणिजे हवि त्यागासी ॥ अग्नीचा संयोग होय त्यासी ॥
हवी म्हणावें हव्यभागासि ॥ यव तिळ परियेसिं घृतादिक ॥ ९९ ॥

अग्नि म्हणिजे प्रसिद्ध स्वभावें ॥ समर्पिलें तें जेणें भक्षावें ॥
दग्ध करुनि सर्वही न्यावें ॥ हुत बोलावे तयाप्रती ॥ १०० ॥

केल्या कर्माच्या फला लागुनी ॥ भोगार्थ जावें स्वर्गादि स्थानीं ॥
गंतव्य म्हणिजे त्यालागुनि ॥ जाला इतुकेनि श्लोकार्थ ॥ १०१ ॥

या सर्वांठाईं ब्रह्मभावना ॥ भाविली तेणें माजि मना ॥
दृश्य ब्रह्म सर्वथा घडेना ॥ ऐसी कल्पना निपजेल लोकां ॥ १०२ ॥

तरि दृश्यासि येक्या प्रकारें ॥ ब्रह्म म्हणीये शास्त्रांगिकारें ॥
ब्रह्म अचल अढळ खरें ॥ नाहिं दुसरें त्याहुनियां ॥ १०३ ॥

सत्याचे आंगीं असत्य दिसे ॥ असत्यीं काहिंच न विलसे ॥
सत्य शुक्तिकेंत रौप्य भासे ॥ म्हणिजेतसे विवर्त तया ॥ १०४ ॥

तेवि हा जगदाकार आवर्त ॥ सत्य ब्रह्मींचा मिथ्या विवर्त ॥
सत्यचि मिथ्याकारें गमे तूतें ॥ मिथ्यीं मिथ्या अर्थ न उघडे ॥ १०५ ॥

म्हणोनि विश्वाकार असत्य ॥ ब्रह्मचि भासलें मूळ सत्य ॥
येवं मिथ्या पदार्थही असत्य ॥ करिती नृत्य सत्याधिष्ठानें ॥ १०६ ॥

या अभिप्रायें सर्व ब्रह्म ॥ पदार्थमय तेंचि परम ॥
तेथें भिन्नत्वाचें नाडळे नाम ॥ विवेक परम असाही येक ॥ १०७ ॥

म्हणोनि अर्पण ब्रह्म हवि ब्रह्म ॥ अग्नि ब्रह्म आणि हुत ब्रह्म ॥
गंतव्य स्थानहिं परब्रह्म ॥ त्याचें परम परात्पर ॥ १०८ ॥

म्हणोनि कर्मचि ब्रह्म समाधी ॥ तयासी लागली निरोपाधी ॥
पदार्थ मात्रिं ब्रह्मबुद्धी ॥ जे मूळ छेदी मीपणाचें ॥ १०९ ॥

हे ब्रह्मनिष्ठाची यज्ञ गती ॥ जाणविली म्यां तुजप्रती ॥
अन्याहि यज्ञ कितेक करिती ॥ त्याची स्थिती अवधारिं ॥ ११० ॥ २५ ॥

ते यज्ञ भाविती देवाप्रती ॥ इन्द्रादिकां देती आहुती ॥
म्हणती या ईश्वर विभूती ॥ या अर्थे भजती तयालागी ॥ १११ ॥

कोणिंहि ब्रह्मासीच यज्ञ भाउनि ॥ यज्ञाचिया रीती करुनी ॥
सर्व कर्मे हविती त्यालागुनि ॥ निष्क्रिय होउनिर्यें आपण ॥ ११२ ॥

म्हणिजे ब्रह्म यज्ञा आंत ॥ कर्म यज्ञ होमिला समस्त ॥
अन्य यज्ञरितिहि बहुत ॥ त्याही यथोक्त सांगिजेतील ॥ ११३ ॥ २६ ॥

अन्य कित्येकांची असी स्थिती ॥ श्रोत्रादि विषय जे असती ॥
शब्द स्पर्श रूप रस गंध जाणिजेती ॥ हे होमिती संयमाग्नींत ॥ ११४ ॥

संयमाग्नीचें कैसें लक्षण ॥ शब्दाकडे जातांचि कान ॥
अथवा रूपाकडे नयन ॥ त्वचा चक्षु घ्राण येणेंचि परिं ॥ ११५ ॥

स्वविषयाकडे धांवतां त्यासि ॥ आवरुनि धरणें मानसिं ॥
संयम म्हणावे आवरण्यासि ॥ अग्नि त्यासि कल्पुनियां ॥ ११६ ॥

त्यांत विषयांसि होमणें ॥ म्हणिजे त्या मध्येंचि वैसवणें ॥
आटोपा आणोनि येणें प्रमाणें ॥ भाविती ध्याने हाचि यज्ञ ॥ ११७ ॥

हे ब्रह्मचारियाची स्थिती ॥ जे ब्रह्मचर्यव्रतें असती ॥
गृहस्थ कैसें यज्ञ करिती ॥ तेही निरुती परियेसीं ॥ ११८ ॥

शब्दादि विषय प्रसिद्ध ॥ शब्दस्पर्श रूप रसगंध ॥
इन्द्रियाग्नींत होमिती विशद ॥ निग्रह बंधन करितां ॥ ११९ ॥

श्रोत्र त्वचा चक्षु जिव्हा घ्राण ॥ यातें अग्निस्वरूप भाऊन ॥
हे ते विषय अर्पिती आपण ॥ मोकळें मन करुनियां ॥ १२० ॥

अर्पिल्यांसीच होमिले म्हणती ॥ परि अहंभाव न धरिती ॥
कर्ता सर्वेश्वर समजती ॥ गृहस्थ स्थिती ते ऐसी ॥ १२१ ॥ २७ ॥

कोणिंह् कर्में सर्वेन्द्रियांचिं ॥ आणि निपजती जें प्राणाचीं ॥
आत्मानुसंधानें वृत्ती मनाची ॥ संयोगाचे घडतसे ॥ १२२ ॥

तोचि आत्मसंयम योगाग्नि ॥ त्यांत दोहिंचि कर्में मिळोनि ॥
ज्ञानें प्रदीप्त करुनि ॥ हविती गुणी ते ऐसे ॥ १२३ ॥

येवं याचा असो मुख्य भावार्थ ॥ मनें प्राणेन्द्रियकर्मा आटोपिजेत ॥
या तोंचि भाविती यज्ञव्रत ॥ ऐसे कचित असती योगी ॥ १२४ ॥ २८ ॥

द्रव्यें करुनि गौ अन्नादि दानें ॥ त्यांसी च कोणिंह् भाविती यज्ञ ॥
चान्द्रायणादिव्रतें करून ॥ भाविती यज्ञ त्यासि कोणिंह् ॥ १२५ ॥

योगसाधना तो योग यज्ञ ॥ वेद पठण तो स्वाध्याय यज्ञ ॥
समजणें जें ज्ञानें करून ॥ ज्ञानयज्ञ तया नाम ॥ १२६ ॥

याचे पृथक पृथक अभिमानी ॥ पृथक पृथक यज्ञ हे भाविती मनिं ॥
ऐसे हे तीक्ष्ण व्रती जनीं ॥ तीक्ष्णा लागुनि शंसित नाम ॥ १२७ ॥ २९ ॥

अपानांत प्राण होमिती ॥ अपान वायो तो अधोगती ॥
तिकडेचि प्राण उतरों देती ॥ येऊं नेंदिती ऊर्ध्वे तया ॥ १२८ ॥

अपानांत प्राण होमणें ॥ तयाची ऐसींच लक्षणें ॥
प्राणांत अपान होमणें ॥ तोंहिं विंदाण सांगेजल ॥ १२९ ॥

ऊर्ध्वश्वासें वाहातसे प्राण ॥ त्यांत अपान पायो कोंडुन ॥
मेळवावा बळेंचि करून ॥ होमणें जाण याचेंचि नांव ॥ १३० ॥

येवं प्राणापान गती निरोधोनि ॥ प्राणायाम परायण जनीं ॥
किती येक असती विचक्षणि ॥ आणिक करणी कित्तेकांची ॥ १३१ ॥ ३० ॥

कोणिंह नियताहार करुनि ॥ प्राण नाम इन्द्रियांहीं लागुनि ॥
तें सकळ होमिती निज प्राणि ॥ गलित करुनि इन्द्रियांसि ॥ १३२ ॥

म्हणिजे इन्द्रियचेष्टा नाहिं ॥ प्राणचि येक फिरे सर्व देहि ॥
आरंभापासुनि इतुकेंहिं ॥ यज्ञकर्ते पाहिं सांगीतले ॥ १३३ ॥

सर्वही यज्ञविद म्हणिजेती ॥ यज्ञें कल्मषाची केली शांती ॥
निःकल्मषरूपें सदां असती ॥ यज्ञशेषें पावती परब्रह्म ॥ १३४ ॥ ३१ ॥

यज्ञशिष्टामृत जे सेविती ॥ ते ब्रह्मसनातन पावती ॥
येथें संदेह उपजेल चित्तिं ॥ काशाप्रति म्हणावें शेष ॥ १३५ ॥

द्रव्ययोगें करिती यज्ञ ॥ त्याचें शेष उरे तें प्रमाण ॥
हे आवघे मनोमय यज्ञ ॥ शेष तें कोण जाणिजे येथें ॥ १३६ ॥

याचें प्रत्योत्तर परियेसिं ॥ स्वल्पाहारें रक्षुनि देहासि ॥
नग लागती असीया कार्यासी ॥ यज्ञ सावकाशीं संपादिजे ॥ १३७ ।

तेणेंचि परब्रह्म पावती ॥ म्हणोनि देहार्थ जें स्वीकारिती ॥
यज्ञशिष्टामृत त्याचि प्रति ॥ बोलिजे चित्तिं समज असें ॥ १३८ ॥

इतुके बोलिले यज्ञ निश्चिती ॥ यांत येकही न करी मूढमती ॥
त्या अयज्ञाला या लोकीं नाहिं गती ॥ मा कैंची अन्य प्राप्ती कुरुसत्तम ॥ १३९ ॥

येवं बहुविध यज्ञ निश्चिती ॥ निपजले मुखीं प्रजापती ॥
कर्मजविधीचे सर्वनिरुती ॥ असें जाणतां चित्तिं सुटसी तूं ॥ १४० ॥

द्रव्ययज्ञ जे प्रसिद्ध क्षिती ॥ यूप मंत्र तंत्र पशु त्यांप्रती ॥
कुंडें वेदि स्रुक् स्रुवाग्निती ॥ सामग्री सुमती आणीक हि ॥ १४१ ॥

त्याहुनि ज्ञानयज्ञ उत्तम ॥ न लगे सामग्रीचा संभ्रम ॥
त्याचा भाव आणि मना परम ॥ जेणें भ्रम बाध होय ॥ १४२ ॥ ३३ ॥

हे परंतपा द्रव्यमय यज्ञाहुनि ॥ ज्ञानयज्ञ श्रेयस्कर जाणि ॥
मागें कर्म यज्ञ वानिले वाणी ॥ मनें करुनि जे करिती ॥ १४३ ॥

ते आणि द्रव्ययज्ञ जगती ॥ सर्वकर्मे अखिल नाना रिती ॥
पार्था ज्ञानि समाप्ती पावती ॥ थोर या स्थिती ज्ञान यज्ञाचि ॥ १४४ ॥

सर्व यज्ञ सांगीतले आपण ॥ ज्ञान यज्ञाचें कीजे निरूपण ॥
म्हणसीतरि त्याचें लक्षण ॥ असे भिन्नते परिस ॥ १४५ ॥ ३४ ॥

त्याचि विधि जाणावयासि ॥ प्रणिपातु कीजे साधुसी ॥
मग प्रश्न करावें तयांसि ॥ सेवा अहर्निशीं करूनियां ॥ १४६ ॥

मग ते तत्वदर्शी ज्ञानी ॥ जेहिं ब्रह्म जाणितलें मनि ॥
ते तुजवरि कृपा करुनि ॥ ज्ञानवाणी उपदेशितीला ॥ १४७ ॥

त्या वांचुनि ज्ञान नये हातां ॥ परंपरा ऐसी असे तत्वता ॥
गुरु उपदेशें लाभायी प्राप्तता ॥ महिमा आतां ज्ञानाचा सांगों ॥ १४८ ॥ ३५ ॥

जांटिल्यां अध्यात्मज्ञान ॥ पुन्हां मोह न पवसी आपण ॥
हें भूतें अशेषें लोपून ॥ आत्मा परिपूर्ण लक्षसी तूं ॥ १४९ ॥

माझ्याठाइं भूताकार ॥ मिथ्या मानिसील समग्र ॥
भूतांत देखसील ब्रह्मसार ॥ निराकार निःसंगजें ॥ १५० ॥

ऐसी प्राप्ती घडेल मज केवी ॥ पापें वसती माझिया जिवि ॥
म्हणोनि कल्पस्यां तुज गोवी ॥ त्याची उगवी आणि मना ॥ १५१ ॥ ३६ ॥

सकल पातकीयांहुनि ॥ थोर आसिलासि पापें करुनि ॥
तरिहि सर्व पापसिंधु तरोनि ॥ जासील नौका ज्ञानी प्राप्तव्यानें ॥ १५२ ॥

येवं ज्ञानाचें तारूं करुनि ॥ तरसील संसार जीवनि ॥
ज्ञान कांठी शुभाशुभा लागुनि ॥ तोंचि कांनि चालितों तुझें ॥ १५३ ॥ ३७ ॥

जेवि समिधांसि जाळुनि ॥ भस्म करी अर्जुना वन्हि ॥
तेवि सर्व कर्मालागुनि ॥ भस्म ज्ञानाग्नि(ग्नि) करीतसे ॥ १५४ ॥

ज्ञाना समान पवित्र कांहिं ॥ चराचरीं पाहतां नाहिं ॥
कर्मे आचरती बहुकाळही ॥ त्यापुण्यें पाहिं ज्ञाते लाभती ॥ १५५ ॥

त्या ज्ञातियांची योग ठेवी ॥ काळें करुनि ठसावे जिवीं ॥
कोणासि लाभे त्यांची पदवी ॥ तेंची स्वभावि निरोपिजेल ॥ १५६ ॥ ३९ ॥

श्रद्धावंत तो लाभे ज्ञान ॥ ज्यासि गुरु शास्त्रिं विश्वास पूर्ण ॥
तत्पर इन्द्रियनेमीं निपुण ॥ निशिदिन जितेन्द्रिये ॥ १५७ ॥

ज्ञानेंचि अचिर काळें शांती ॥ लाभोनियां मिळे मज आतौती ॥
संशयात्मक असे जो चित्तिं ॥ नवल स्थिती त्याची ऐक ॥ १५८ ॥ ४० ॥

अज्ञान आणि श्रद्धा रहित ॥ संशयात्मा तो विनाशत ॥
हा ना परलोक त्यासि निश्चित ॥ नाहिं सुख प्राप्त संदेहि यासी ॥ १५९ ॥

जेथें तेथेंहि संशय त्यास ॥ तेथें कैंचा सुखाचा लेश ॥
तेवि न वर्तती ज्ञाते पुरुष ॥ करिती नाश संशयाचा ॥ १६० ॥ ४१ ॥

योगकर्मि जो सन्यस्थ ॥ सन्यासी तो म्हणिजेत ॥
तयासि संशय नाहिं किंचित ॥ सुटला सत्य कर्मांपासुनि ॥ १६१ ॥

जेणें ज्ञानें छेदिलें संशया ॥ ऐसीया आत्मवंता तें धनंजया ॥
कर्मे बाधुं न शकती तया ॥ संशय लया न्यावा आधिं ॥ १६२ ॥ ४२ ॥

तस्मात् अज्ञान संभूत ॥ संशय हा जाण हृदिस्थ ॥
ज्ञान असीचा वोपुनि घात ॥ करिं द्विधा भूत संशय हा ॥ १६३ ॥

यासि निवडुनि वीर्यवंता ॥ निज कर्मयोगीं प्रेरुनि चित्ता ॥
उठ उठ वीरा भारता ॥ बोलिला विश्वपिता येणेंपरिं ॥ १६४ ॥

हा गीतेचा चौथा अध्याय ॥ धृतराष्ट्रासि सांगे संजय ॥
मुनी भारतासि निरोपिता होय ॥ सूततनय रुषीप्रती ॥ १६५ ॥

इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्वणि भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
कर्मब्रह्मयोगो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥

மார்க்கண்டேய உவாச:—

ந ச்ரோத்ரியா த்விஜா காவோ குரவோऽதிதயஸ்ஸதா ।
யத்ர பர்த்தா ச பார்யா ச பரஸ்பரவிரோதிநௌ ।
ஸபார்யஸ்த்வம் க்ருஹம் தஸ்ய விசேதா பயவர்ஜித: ॥

[ப-ரை] *மார்க்கண்டேயர் சொன்னார் :—*

(1) *எங்கு* (2) *வேதங்களை நன்கறிந்த* (3) *அந்தணர்களும்,* (4) *பசுக்களும்,* (5) *ஆசிரியர்களும்,* (6) *அதிதிகளும்,* (7) *பூஜிக்கப்படவில்லையோ,* (8) *எப்பொழுதும்* (9-10) *கணவனும்,* (11-12) *மனைவியும்,* (13) *ஒருவருக்கொருவர் பகைமையுடையவர்களாயிருக்கிறார்களோ,* (14) *அவர்களுடைய* (15) *வீடுகளில்* (16) *நீர்* (17) *மனைவியுடன் கூடியவராய்* (18) *பயமின்றி* (19) *பிரவேசிக்கலாம்.*

2 3 6 4
देवदेवो महादेवो रुद्रस्त्रिभुवनेश्वरः ।
7 1 5 9 8
विनिन्द्यो यत्र भगवान् विशस्व भयवर्जितः ॥ १६ ॥

தேவதேவோ மஹாதேவோ ருத்ரஸ்த்ரிபுவனேச்வர: ।
விநிந்த்யோ யத்ர பகவாந் விசஸ்வ பயவர்ஜித: ॥

[ப-ரை] (1) *எந்த இடத்தில்,* (2) *தேவர்களுக்கும் தேவனாகவும்,* (3) *மஹாதேவனென்று பெயர் பெற்றவனும்,* (4) *மூவுலகுக்கும் ஈச்வரனாயிருப்பவனும்,* (5) *பகவானுமாகிய* (6) *ருத்ரன்* (7) *நிந்திக்கப்படுகிறாரோ,* *(அந்த இடத்தில்)* (8) *பயமில்லாமல்* (9) *பிரவேசிக்கலாம்.*

4 5 6 1 8-9 7
वासुदेवरतिर्नास्ति यत्र नास्ति सदाशिवः ।
10 11-12 13 14 15 2 3
जपहोमादिकं नास्ति भस्म नास्ति गृहे नृणाम् ॥ १७ ॥

வாஸுதேவரதிர்நாஸ்தி யத்ர நாஸ்தி ஸதாசிவ: ।
ஜபஹோமாதிகம் நாஸ்தி பஸ்ம நாஸ்தி க்ருஹே ந்ருணாம் ॥

[ப-ரை] (1) *எந்த* (2) *வீட்டில்* (3) *மனிதர்களுக்கு* (4) *ஸ்ரீவாஸுதேவனிடம் பக்தி* (5-6) *இல்லையோ,* (7) *ஸதாசிவன்* (8-9) *இல்லையோ,* (10) *ஜபம், ஹோமம் முதலிய நற்காரியங்கள்* (11-12) *இல்லையோ* (13) *திருநீறு முதலியவைகள்* (14-15) *இல்லையோ.* *(அங்கு நீர் உமது மனைவியுடன் பயமின்றிப் பிரவேசிக்கலாம்.)*

1 2 3 4 6 5
पर्वण्यभ्यर्चनं नास्ति चतुर्दश्यां विशेषतः ।
7 8 9 10 11
कृष्णाष्टम्यां च रुद्रस्य संध्यायां भस्मवर्जिताः ॥ १८ ॥

பார்வண்யப்யர்ச்சநம் நாஸ்தி சதுர்தச்யாம் விசேஷத: ।
கிருஷ்ணாஷ்டம்யாம் ச ருத்ரஸ்ய ஸந்த்யாயாம் பஸ்மவர்ஜிதா: ॥

[ப-ரை] (எந்த வீட்டில்) (1) அமாவாஸ்யை-பௌர்ணமாஸீ முதலிய பர்வகாலங்களில், (2) தேவ பூஜை (3-4) இல்லையோ, (5) சிறப்பாக (6) சதுர்தசியிலும், (7-8) கிருஷ்ணபக்ஷத்து அஷ்டமியன்றும், (9) சிவனுடைய (பூஜை நடைபெறுவதில்லையோ) (10) (எவர்கள்) ஸந்த்யாகாலங்களில் (11) திருநீறு இல்லாமலிருக்கின்றனரோ. (அவ்வீட்டில் நீர் உமது மனைவியுடன் புகுந்து கொள்வீராக.)

3 4 5 6 7 1 2
चतुर्दश्यां महादेवं न यजन्ति च यत्र वै ।
9 10 8 12 13 11
विष्णोर्नामविहीना ये संगताश्च दुरात्मभिः ॥ १९ ॥

சதுர்தச்யாம் மஹாதேவம் ந யஜந்தி ச யத்ர வை ।
விஷ்ணோர்நாமவிஹீநா யே ஸங்கதாச்ச துராத்மபி: ॥

[ப-ரை] (1-2) எங்கு (3) சதுர்தசியில் (4) சிவபெருமானை (5-6-7) பூஜிப்பதில்லையோ, (8) எவர்கள் (9) திருமாலின் (10) திருநாமங்களைச் சொல்லவில்லையோ (மேலும்) (11) கெட்ட புத்தியுள்ளவர்களோடு (12-13) சேர்ந்து வாழ்கின்றனரோ (அங்கெல்லாம் உமது மனைவியுடன் வாஸம் பண்ணுவீராக)

2 1 3 4 5
नमः कृष्णाय शर्वाय शिवाय परमेष्ठिने ।
6 8 7 9 11 12 10
ब्राह्मणाश्च नरा मूढा न वदन्ति दुरात्मकाः ॥
13 14 15 16 17 18 19
तत्रैव सततं वत्स ! सभार्य स्त्वं समाविश ॥ २० ॥

நம: க்ருஷ்ணாய சர்வாய சிவாய பரமேஷ்டிநே ।
ப்ராம்மணாச்ச நரா மூடா ந வதந்தி துராத்மகா: ।
தத்ரைவ ஸததம் வத்ஸ ! ஸபார்யஸ்த்வம் ஸமாவிச ॥

[ப-ரை] (எங்கு) (1-2) கிருஷ்ணனுக்கு வணக்கம் (3) சர்வனுக்கு (ப்ரளய காலத்தில் எல்லாவற்றையும் அழிப்பவனுக்கு) (2) வணக்கம், (4) சிவனுக்கு

(மங்களகரமானவனுக்கு) (2) வணக்கம், (5) (பரமபதத்தில் வஸிக்கும்) ஸ்ரீ மஹாவிஷ்ணுவுக்கு (2) வணக்கம், (என்று) (6) அந்தணர்களும், (7-8) ஏனையோர்களும், (9) அறிவில்லாதவர்களாயும், (10) கெட்ட எண்ணமுள்ளவர்களாயும், (11-12) சொல்வதில்லையோ, (13-14) அங்கேயே (15) எப்பொழுதும் (16) குழந்தாய்! (17) மனைவியுடன் (18) நீ (19) புகுந்து கொள்.

2 3 1 4 5 7 6
वेदघोषो न यत्रास्ति गुरुपूजादयो न च ।
8 9 10 11 12
पितृकर्मविहीनांस्तु सभार्यस्त्वं समाविश ॥ २१ ॥

வேதகோஷோ ந யத்ராஸ்தி குருபூஜாதயோ ந ச ।
பித்ருகர்மவிஹீநாம்ஸ்து ஸபார்யஸ்த்வம் ஸமாவிச ॥

[ப-ரை] (1) எங்கு (2) வேதவொலி (3-4) இல்லையோ, (5-6) குருபூஜை முதலியனவும், (7) இல்லையோ, (அவ்விடங்களிலும்,) (8-9) பித்ருக்களுக்கு செய்யவேண்டிய சடங்குகளை விட்டவர்கள் இருக்குமிடங்களிலும், (10) மனைவியுடன், (11) நீர் (12) பிரவேசிக்கலாம்.

3 2 1 5 6 4
रात्रौरात्रौ गृहे यस्मिन् कलहो वर्तते मिथः ।
7 8 9 12 10 11
अनया सार्धमनिशं विश त्वं भयवर्जितः ॥ २२ ॥

ராத்ரௌராத்ரௌ க்ருஹே யஸ்மின் கலஹோ வர்த்ததே மித: ।
அநயா ஸார்த்தமநிசம் விச த்வம் பயவர்ஜித: ॥

[ப-ரை] (1) எந்த (2) வீட்டில் (3) இரவுகள் தோறும் (4) ஒருவருக்கொருவர் (5) சச்சரவு (6) இருக்கின்றதோ (அங்கு) (7 8) இந்த உமது மனைவியுடன் கூட (9) எக்காலமும் (10) நீர் (11) அச்சமின்றி (12) பிரவேசிக்கலாம்.

2 1 3 4 5 7 8 6
लिङ्गार्चनं यस्य नास्ति यस्य नास्ति जपादिकम् ।
9 10 11 12 13 15 14
रुद्रभक्तिर्विनिंदा च तत्रैव विश निर्भयः ॥ २३ ॥

லிங்கார்ச்சநம் யஸ்ய நாஸ்தி யஸ்ய நாஸ்தி ஜபாதிகம் ।
ருத்ரபக்திர்விநிந்தா ச தத்ரைவ விச நிர்ப்பய: ॥

[ப-ரை] (1) எவருடைய (வீட்டில்) (2) சிவலிங்க பூஜை, (3-4) இல்லையோ, (5) எவருடைய (வீட்டில்) (6) ஜபம் ஹோமம் முதலியன (7-8) இல்லையோ, (எவருடைய வீட்டில்) (9) சிவபெருமானிடம் பக்தி, (இல்லையோ) (10-11) சிந்தனைகள் இருக்கின்றனவோ, (12-13) அங்கேயே (14) அச்சமின்றி (15) நீர் பிரவேசிக்கலாம்.

2 3 4 5 6 7 8 9 10
अतिथिः श्रोत्रियो वापि गुरुर्वा वैष्णवोऽपि वा ।
12 13 1 11 14 15 16
न सन्ति यद्गृहे गावः सभार्यस्त्वं समाविश ॥ २४ ॥

அதிதி: ச்ரோத்ரியோ வாபி குருர்வா வைஷ்ணவோபி வா ।
ந ஸந்தி யத்க்ருஹே காவ: ஸபார்யஸ்த்வம் ஸமாவிச ॥

[ப-ரை] (1) எவருடைய வீட்டில், (2) விருந்தினராவது (3-4-5) வேதங்களைக் கற்றறிந்தவராவது, (6-7) குருவாவது, (8-9-10) திருமாலடியாராவது (11) பசுமாடாவது (12-13) இல்லையோ (அங்கு) (14) மனைவியுடன் (15) நீர் (16) பிரவேசிக்கலாம்.

2 3 1 5 6 7
बालानां प्रेक्षमाणानां यत्रा दत्त्वा त्वभक्षयन् ।
4 8 9 10 11 12
भक्ष्याणि तत्र संहृष्टः सभार्यस्त्वं समाविश ॥ २५ ॥

பாலாநாம் ப்ரேக்ஷமாணாநாம் யத்ராதத்வா த்வபக்ஷயன் ।
பக்ஷ்யாணி தத்ர ஸம்ஹ்ருஷ்ட: ஸபார்யஸ்த்வம் ஸமாவிச ॥

[ப-ரை] (1) எந்த வீட்டில் (2) குழந்தைகள் (3) பார்த்துக் கொண்டிருக்கும் பொழுது (4) தின்பண்டங்களை (5-6) அவர்களுக்குக் கொடுக்காமலே (7) மற்றவர்கள் உட்கொள்கின்றனரோ (8) அங்கு (9) மிகவும் ஸந்தோஷமடைந்தவராய் (10) மனைவியுடன் (11) நீர் (12) பிரவேசிக்கலாம்.

3 2 4 5 6 7
अनभ्यर्च्य महादेवं वासुदेवमथापि वा ।
9 8 1 10 11 12
अहुत्वा विधिवद्यत्र तत्र नित्यं समाविश ॥ २६ ॥

அனப்யர்ச்ய மஹாதேவம் வாஸுதேவமதாபி வா ।
அஹுத்வா விதிவத்யத்ர தத்ர நித்யம் ஸமாவிச ॥

[ப-ரை] (1) எந்த வீட்டில் (2) மஹாதேவனை (3) பூஜிக்காமல் (4-5-6-7) அல்லது வாஸுதேவனைப் பூஜிக்காமல் (8) முறைப்படி (9) ஹோமம் செய்யாமல்

॥ श्रीः ॥

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

(ततः प्रविशत्यासनस्थो माधवः बलदेवप्रभृतयश्च)

बलदेवः— अहो! कक्ष्यान्तरे कळकळ इव श्रूयते ।

माधवः— क कोऽत्र भोः ?

(प्रविश्य)

दौवारिकः— जेदु देवो । [जयतु देवः]

माधवः— कोऽयं कळकळः ?

दौवा — देवदंसणाहिळासिणो इसिणो दुवारं अहिचिठ्ठंति ।

[देवदर्शनाभिलाषिण ऋषयो द्वारमधितिष्ठन्ति ।]

बलदेवः — अनभिव्यञ्जितार्थं पद्यमेकमापद्यते ।

(सर्वे दत्तकर्णाश्शृण्वन्ति)

(नेपथ्ये)

चन्द्रोऽहमिति मानेन चन्द्रिकावारणं शशी ।
अंबुदेन न जानाति जगतस्तद्भाग्यता ॥ १ ॥

(आकर्ण्य सर्वे चिन्तां नाटयन्ति)

माधवः—(सखेदं) संप्रति मां प्रत्येव जगत्पालनपराङ्मुखतापराधबोधनाय पद्यमिदं पठ्यते । अतो दुस्सहोऽयं राजभावः । तथाहि;

व्यतनुत चरमाङ्गे हन्त कण्डूविनोदं
मम विबुधसमाजैर्घूर्णितो मन्दराद्रिः ।
अपि मणिघुटिकाऽऽसीद्यस्य गोवर्धनाद्रिः
क्षितिवलयमनेन क्षम्यते नैव वोढुम् ॥ २ ॥

उद्धवः— **विश्वंभर! कथं विश्वं वोढुं हा हन्त! खिद्यसे ।**
दधाति दुर्भरं गर्भं गर्भिण्याः क इवापरः ॥ ३ ॥

बलदेवः— **अधिजठरमसह्यैर्गाढ[1]मौर्वाग्निकीलै-**
रुपरि खरमरीचेरर्चिषा तप्तपूरः ।
[2]अयि! जलधरपीतोऽप्यब्धिरुज्झेन्न वृद्धिं
प्रकृतिरियमनूना पश्य! गाम्भीर्यभाजाम् ॥ ४ ॥

माधवः—(सामोदं) प्रवेश्यन्तां दर्शनाकांक्षिणः पारिकांक्षिणः ।

---

1. मौर्व्याग्नि—क. पाठः । 2. अधि—'ख' पाठः ।

दौवा— तथा (इति निष्क्रान्तः)

(ततः प्रविशन्ति दौवारिकेण सह तापसाः)

दौवा— एष देवः प्रागेव सिंहासनादुत्थितः परिपालयति भवतामागमनम् ।

मुनयः— मायामानुषवेषो विहाय वैकुण्ठमेष वैकुण्ठः ।
यदुवंशभागधेयं यमिनां भाग्येन धरणिमध्यास्ते ॥ ५ ॥

एवमेव हि श्रूयते;

कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मा ।
एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥ ६ ॥

माधवः—आर्यमिश्रानभिवादये ।

मुनयः—(हस्तमुद्यम्य) जयन्ति जठरे यस्य जगन्ति, कमला वधूः ।
आदिमध्यान्तरहितस्स कथं पद्माशिषाम् ॥ ७ ॥

माधवः—(स्मितं कृत्वा) अपि कुशलमत्रभवताम् ?

मुनयः— वयं कुशलिनस्सर्वे त्वयि रक्षति शार्ङ्गिणि ।

माधवः—अपि तपो वर्धते ?

मुनयः— अन्यत्र भौमान्नरकान्नरकास्तपसा जिताः ॥ ८ ॥

माधवः—किमनेन नरकासुर[1]बाधाबोधनाय समागताः ?

मुनयः— दहराभ्रचरोऽसि देहिनां त्वमजानन्निव दानवान्तक! ।
परिपृच्छसि तेन तं प्रति [2]प्रतिघः पूर्णफलः प्रतीयते ॥ ९ ॥

तथापि नस्तत्पराभवातिभूमिरेव मुखरयति । अवधानं दीयताम् ।

माधवः—अवहितोऽस्मि ।

मुनयः—बाधते नरशमधनानिति [3]किं विस्मयाय ? यद्गुत;

सदसि मुनिवधूभिस्सास्रकण्ठीभिरुक्ता
"जननि! यजनकाले बाधते यायजूकान्" ।
इति झटिति पिधत्ते हन्त! हन्तेति कर्णा-
वदिति[4]रपहृताभ्यां कुण्डलाभ्यां ह्रियैव ॥ १० ॥

अपरः— अनागसोऽप्यातपवारणे हृते
वसुप्रवर्षिण्यमुनामरद्विषा ।

---

1. बाध-ख पाठः । 2. प्रतिघः=कोपः । 3. किन्तु-ख पाठः । 4. 'अदितिरुपहृताभ्यां-क पाठः । तदा, अपहारभयात् आत्मनैव पूर्वतरं उपहारत्वेन तस्मै समर्पिताभ्यामित्यर्थः ।

विवर्णतामेति मुखेन्दुमण्डलं
प्रतापतापातिशयात्प्रचेतसः ॥ ११ ॥

अन्यः— एकं दाशरथिर्व्यशोषयदपां राशिं, भुजै रावण-
शैलश्चैकमकम्पयत्स्वयमिति प्राप्ताभ्यसूयोदयः ।
सर्वाम्भोनिधिशोषणाय सकलक्षोणीभृदुत्पाटने-
ष्वुद्युक्तो विरमत्यसौ परिभवाशङ्की स्वमातुस्ततः ॥ १२ ॥

इतरः— नालीकनाभ ! नगरं नरकासुरेण
नीता बलेन समरेष्वपनीतभावाः ।
त्वत्प्राप्तये ज्वलितपञ्चशराग्निमध्य-
मध्यासते नृपसुतास्तपसा सुमध्याः ॥ १३ ॥

माधवः—अतश्श्रेयसे खलु तपस्विनामागमनम् । येन नरकासुरशासनमपि कल्याणाय कल्पते । साधयन्तु भवन्तः ।

मुनयः — विजयस्व (इति निष्क्रान्ताः)

माधवः — (चिन्तां नाटयति)

बल — माधव ! किमिदमवनतमुख[1]पुण्डरीकाक्षिन्नयासि ?

माधवः — भगवन् !

पूर्वापरसमीराभ्यां नीयमानेव नौर्बलात् ।
अनतिक्रमणीयाभ्यां कार्याभ्यामाकुलं मनः ॥ १४ ॥

बल — किमिव कार्यद्वितयम् ?

माधवः —प्रतिश्रुतं प्रियायै पारिजातानयनम् । आर्येभ्योऽपि नरक[2]निर्गन्धनम् । उभयमप्यनतिक्रमणीयम् । किमत्र प्रतिकर्तव्यम् ?

बल — इष्टजनप्रियाहते किमन्यदनतिक्रमणीयम् ?

माधवः — (उद्धवं प्रति) किमत्र मतमत्रभवतः ?

उद्धवः— त्वमेव वेत्सि कार्याणामनतिक्रमणीयताम् ।
उदर्कफलहेतूनां साध्यसाधनतामपि ॥ १५ ॥

माधवः—(स्मितं कृत्वा) नाद्यापि समागतो नरकासुरबन्दीकृतयौवतोदन्तजिज्ञासया प्रेषितो राजहंसः ।

(प्रविश्य)

दौवारिकः—देव ! आअओ राअहंसो । [देव आगतो राजहंसः]

1. पुण्डरीकं क पाठः । 2. निर्गन्धनम् = मारणम् ।

माधवः—कथमवरुध्यते? अविलम्बितं प्रवेशय।

दौवारिकः—तह [तथा] (इति निष्क्रम्य तेन सह प्रविश्य) [1]एसो राअहंसो [एष राजहंसः]

(इति निष्कान्तः)

राजहंसः—जेदु देवो [जयतु देवः]

(इत्युदीर्य पत्रिकां ददाति)

माधवः— (गृहीत्वा वाचयति)

[2]अहिणंदेइ खु चंदो आळोएहिं असेसवत्थूणि।
मोत्तूण [3]महोप्पलिणिं एत्थ विही एव्व वअणिज्जो॥ १६॥
[अभिनन्दयति खलु चन्द्रः आलोकैरशेषवस्तूनि।
मुक्त्वा महोत्पलिनीं अत्र विधिरेव वचनीयः॥]
चंदस्स वल्लहाओ बहुवीओ होंति पमदाओ।
अहिलसइ तं कुमुइणी सहाव एसो खु सअळविळआणं॥ १७॥
[चन्द्रस्य वल्लभा बह्वयो भवन्ति प्रमदाः।
अभिलषति तं कुमुदिनी स्वभाव एष खलु सर्वविलासिनीनाम्॥]

(संस्कृतमाश्रित्य)

असृजदमृतसारैराहृतैरब्जधामा
वदनमनुपमानन्से यदासौ शशाङ्कः।
तपति तपनरोचिस्सङ्गमादम्बुमूर्ति-
श्शिशिरय हृदयं मे शीतशीतैरपाङ्गैः॥ १८॥
विधुरयमतिघोरो वह्निरौर्वाभिमन्त-
र्जठरमपि दधानस्सन्ततं दुग्धसिंधुः।
कथति न यदमुष्यालोकतो ह्यभ्युपैति
कथनमहह! चक्रद्वंद्वविश्लेषहेतोः॥ १९॥
प्रकृतिरीक्षणयोर्न हि रूक्षता शिशिरता च नरस्य तु तन्मयि।
अकरुणोऽसि [4]कठोरतया विधोः [5]कमलकैरवकान्तविलोचन॥ २०॥
विरहिजनविषाणामाकरो मारुतानां
मलयगिरिरमुष्मात्प्रापिता दाक्षिणाशाम्।

---

1. आअदो क पाठः। 2. आणंदेइ पाठान्तरम्। 3. महोत्पलिनी=पद्मिनी। 4. कठोरता= पूर्णता (दारुणता च) 5. कमलकान्तः = सूर्यः, कैरवकान्तः = चन्द्रः, तावेव विलोचने यस्य तस्य संबुद्धिः।

सुचिरमनशना यज्ञानकी राक्षसेन
प्रियमपि पुनरागाज्जीवितं धारयन्ती ॥ २१ ॥

माधवः — (विचार्य) अनुरागोऽप्यनुरूपरूपधेयानामभिलाषपदम् ।

राज — 'एषा चित्रपटी' (इति दर्शयति)

माधवः — (निर्वर्ण्य) अहो ! अनिरूप्यमासामाभिरूप्यम् । तथा हि;

मुखकान्तिमनोजदीर्घिकाया [1]जलनीली किमरालकुन्तलालिः[2] ।
नमितोन्नमितान्तरा तरङ्गैरवगाहैकपदी नु मध्यरेखा ॥ २२ ॥
अतिक्रामेन्न मर्यादां वेणी काळफणीति किम् ।
मनोभूमान्त्रिकेणास्यास्त्रिरेखी लिखिताळिके[3] ॥ २३ ॥

[4]दृङ्मीनयोर्गतिविदोऽध्वनि कर्णपाश-
यन्त्रान्तराळपतनं प्रविशङ्क्य रोद्धुम् ।
विस्तारिताविव विशेषकमीनकेतो-
र्बाहू भ्रुवौ विलसतो वनितामणीनाम् ॥ २४ ॥

एतासां [5]त्रिणतां भ्रुवोर्युगमिदं संमृष्टवर्णान्तरां
भूयस्तद्ग्रहणेन लोचनरुचिं मौर्वीं निबंधान्नयन् ।
नासावंशशरं स्मरः कृतशिखाफालार्धचंद्रं मुहुः
कर्षन्विश्वजयाय किन्नु यतते संत्यज्य पौष्पं धनुः ॥ २५ ॥

[6]सीमन्तान्तरकीलकीलितलसत्फालातिभारानम-
त्कोटिद्वंद्वतुलालताग्रविसरद्रोचिर्गुणालंबिनोः ।
सौन्दर्यं तुलयन् समं सुमधनुर्नाडिंधमोऽङ्गेष्वमा-
वेतामां निदधाति किं विधुशिलापात्रीभवद्गण्डयोः ॥ २६ ॥

गोवर्धनोद्धरणकेळिचणं विचार्य
मां जेतुमात्मभुजसारपरीक्षणाय ।

---

1. जलनीली = शैवालम् । 2. कुन्तलाली ख पाठः । 3. अळिके = ललाटे । 4. दृङ्मीनयोः कर्णपाशयन्त्रान्तरालपतनं प्रविशङ्क्य (तौ) रोद्धुं अध्वनि विस्तारितौ बाहू इव वनितामणीनां भ्रुवौ विलसतः इत्यन्वयः । 5. त्रिणता-धनुः । भ्रुवोर्युगं धनुष्ट्वेन, लोचनरुचिः ज्यात्वेन, नासादण्डः शरत्वेन. फालं शराग्रवर्त्यर्धचन्द्रत्वेन च रूप्यते । नासाग्रे पतन्ती लोचनद्वयकान्तिः आकृष्यमाणां सशरां ज्यां अनुकरोतीव । 6. सीमन्तान्तरं = सीमन्तस्य मध्यप्रदेशः स एव घटाकीलः तत्र कीलिता बद्धा फालमेव तुलालता तस्याः कोटिद्वंद्वं अतिभारेण (सौन्दर्यस्य) आनमति तस्याः विसरतां रोचिषां गुणत्वेन रूपणं । तत्र आलंबिनी विधुशिलापात्रे इव गण्डौ लक्ष्येते तयोः सुमधनुः = मन्मथ एव नाडिंधमः = स्वर्णकारः एतासां अङ्गेषु विद्यमानं सौन्दर्यं तुलयन् सन् निदधाति किमित्युत्प्रेक्षा ।

धत्ते स्मरः [1]कुचधरावधिनाभि गूढो
रोमालिकान्ति[2]करशाखिकया किमासाम् ॥ २७ ॥

निर्मातुं नहि शक्यते करतलैस्स्पृष्टा यतः स्याद्वपुः
क्रान्तान्निर्मिति[3]रम्बुजातवसतेर्यद्यप्यसौ मानसी ।
लोके विस्मरणं गुणो हि मनसस्तेनैव संदृश्यते
मध्ये निर्मितिविस्मृतिर्मृगदृशां बौद्धैकसिद्धान्तभूः ॥ २८ ॥

एतत्कुचाचलविनिर्गतरोमरेखा-
भृङ्गारनिर्झरनिरोधकृते[4]ऽङ्गजेन ।
मध्ये वलित्रयमिषेण निजाङ्कराज्य-
हेतोः क्रमा[5]दुपकृता इव सेतुबंधाः ॥ २९ ॥

एतद्वरोरुद्युतिचौर्यमन्तर्मुहुर्मुहुः किन्तु विचार्य मोचाः ।
कुर्वन्ति [6]सूनाञ्जलिमध्वगेभ्यः कृतापराधो न कुतो बिभेति ॥ ३० ॥

विहितौ विधिनैव जानुनी मुकुरौ किं रतिपञ्चबाणयोः ।
स्थिरपादसमञ्चितौ वधूवरजङ्घामणिदण्डमण्डितौ ॥ ३१ ॥

(समोहाश्चर्यम्)

अहो! सर्वथा चतुर एव सुमधन्वा ।

शरीरं सौन्दर्यप्रभवखनिरेका न वनिता
मनो मे तन्वेतत्तरलतरलं लेखनपदम् ।
अनालोकैरन्तर्निबिडतरमोहांधगहनं
स्वयं येनानङ्गोऽप्युपकरण[7]हीनोऽयमलिखत् ॥ ३२ ॥

(प्रविश्य)

माधवी— देवीए सत्ताजीए [8]एसा सासणपत्तिआ । [देव्याः सात्राजित्याः एषा शासनपत्रिका]

माधवः— (गृहीत्वा वाचयति)

दिअहे दिव्वइ तवणो सह णळिणीए तदो ण सुमरेइ ।
रअणीएवि तह विहू [9]सहाव एसो खु सअळपुरुसाणं ॥ ३३ ॥
[दिवसे दीव्यति तपनस्सह नलिन्या ततो न स्मरति ।
रजन्यापि तथा विधुस्स्वभाव एष खलु सकलपुरुषाणाम् ॥]

---

1. कुचधरौ-कुचपर्वतौ "अहार्यधरपर्वताः" इत्यमरः । 2. करशाखिका = अङ्गुलिः । 3. अम्बुजातवसतेः = चतुर्मुखस्य । 4. अङ्गजेन = मन्मथेन । 5. उपहृताः इति पाठान्तरम् । 6. सूनाञ्जलिं = पुष्पाञ्जलिं 7. शून्योयमालिखत् क पाठः । 8. क मातृकायां नास्ति । 9. एस सहावो हि णिहिळपुरुसाणं इति 'ख' पाठः ।

माधवी--देव ! अवि गहिदो भावो ? गहिअ देवो पमाणं । [देव ! अपि गृहीतो भावः ? गृहीत्वा देवः प्रमाणम्]

माधवः- पारिजातपादपानयनं विस्मृतमिति स्मारयति ।

(प्रविश्य)

मालती—देव ! देवी आअच्छइ । [देव ! देवी आगच्छति]

(सर्वे उत्तिष्ठन्ति)

(ततः प्रविशति सत्यभामा)

सत्यभामा - दिअहे दिव्वइ तवणो सह णलिणीए तदो ण सुमरेइ ।
रअणीएवि तह विहू सहाव एसो खु सअळ[1]पुरुसाणं ॥
महुरमहुरभणिदीओ जाव सकज्जम्मि साहआ होंति ।
चिठ्ठन्ति मुग्धसविहे एषा पकिदी णु अण्णपुठ्ठाणं ॥ ३४ ॥
[मधुरमधुरभणितयः यावत्स्वकार्ये साधका भवन्ति ।
तिष्ठन्ति मुग्धसन्निधे एषा प्रकृतिः खल्वन्यपुष्टानाम् ॥]

माधवः - देवि ! अनतिक्रमणीयाः खल्वार्यमिश्राः ।

सत्य— तं एव्व महंतो अंतराओ । गमिस्सं दाव घरअं । [स एव महानन्तरायः । गमिष्यामि तावद्गृहम्]

माधवः — देवि ! मा मैवम् । सैव मया नरकनिधनानान्दिता मदितिमानन्दय कुण्डलाभ्याम् । कः कोऽत्र भोः ?

(प्रविश्य)

दौवारिकः - जेदु देवो । [जयतु देवः]

माधवः - प्रद्युम्नसात्यकिप्रभृतयस्सैनिकास्समारूढनौकास्सर्वे पुरतश्चलन्तु । वधूसनाथस्य ममाप्य-चिरादेव नौरानीयतां प्राग्ज्योतिषगमनाय, [2] विदूषकश्च ।

दौवारिकः–तह । [तथा] (इति निष्क्रान्तः)

(प्रविश्य)

विदूषकः-ही ! ही ! देवत्थं भरदा दुवारे समुद्दतीरे देवस्स अत्तकोसळं दंसेदुं चिठ्ठंति । पुरेव्व थंभग्गगओवि कोवि चिठ्ठइ । महंतो हि मे अहिळासो थंभणट्ठं देठ्ठुं । झत्ति देवो पसीदेउ ।
[ही ! ही ! देवार्थं भरता द्वारि समुद्रतीरे देवस्य आत्मकौशलं दर्शयितुं तिष्ठन्ति । पुरेव स्तंभाग्रगतोऽपि कोऽपि तिष्ठति । महान् हि मे अभिलाषः स्तंभनाट्यं द्रष्टुम् । झटिति देवः प्रसीदतु]

---

1. पुरिसाणं-ख पाठः । 2. "वसन्तकश्च" इत्युचितः पाठः ।

माधवः--(सत्यभामां प्रति अपवार्य) 'नाविकाः' इति नायज्ञानाति स्तंभाग्रगता नौकागमीति[1] च । तदप्यनुकूलमेव । (प्रकाशं) ममापि महानभिलाषः (इति विदूषकं हस्ते गृहीत्वा भ्रूसंज्ञया सर्वानामन्त्र्य देव्या सह नौकारोहणमाभिनयति)

सत्य-- वसंतअ ! पेक्ख दाव भरदाणं थंभविज्जापंडिच्चं [वसन्तक ! पश्य तावद्भरतानां स्तंभविद्यापाण्डित्यम्]

विदू-- (इतस्ततः पश्यति)

माधवः- भो भो विचित्रभरताः ! क्रियतां प्रारिप्सितप्रस्तावना ।

नाविकाः-तह [तथा]

(इत्यरित्राण्युद्धृत्य वातनिरोधपटीमुपरि बध्नन्ति)

विदू— (सभयोत्कंपं) देव ! रक्ख ! रक्ख !! कोवि पुरो मुहरज्जूए विअ कड्डि(ढि)ऊणणेदि, पच्छा गव्लहत्थिआए विअ ईरअइ । [देव ! रक्ष ! रक्ष !! कोऽपि पुरो मुखरज्ज्वेव (कृष्ट्वा नयति) । पश्चात् गळहस्तिकयेव ईर्यते]

माधवः--- सखे ! नायं नटनस्तंभः । किन्तु नौकेयम् । अस्या वेग एव व्यामोहयति ।

विदू— पुरव्व एव्वंत्ति णो भणिदं । [पुरैव एवमिति न भणितम्]

माधवः— सखे ! [2] सखिवचनानुरोध एवात्रापराध्यति ।

विदू— होदु, कुदो दाणिं गमअइ ? [भवतु, कुत इदानीं गम्यते ?]

माधवः— प्राग्ज्योतिषनगरं प्रति; यत्र खलु नरको नाम दानवः । तद्वधाय प्रस्थिता वयम् । येन निर्जित्य निर्जरानदित्याः कुण्डले हृते ।

विदू-- (सभयोत्कंपं) संजमणित्ति भणिदव्वं । महंतो खु सो दुट्ठदाणवो । (उपरि पश्यन्) णखु णखु । सो दुट्ठो वा अण्णो वा होदु । मह किं करिस्सइ ? जीवंतस्सखु सो विआरो । [3]जं तिमितिमिंगिळाणं आहारीकिदोह्मि । पेक्ख !

गाढेहिं तिमिरेहिं आसु गहिदं सव्वं णहब्भतर

सुण्णो झत्ति मणोगई गअणदो अत्थाअळं चुंबइ ।

एसो सो अवि ठावरो सअमिदो अब्भेइ अत्थाअळो

दासीए अवि पुत्तओ जळणिही सुण्णो अगाहो जळे ॥ २५ ॥

[(सभयोत्कंपं) संयमनीति भणितव्यम् । महान् खलु स दुष्टदानवः । (उपरि पश्यन्) न खलु न खलु । स दुष्टो वा अन्यो वा भवतु । मम किं करिष्यति ? जीवतः खलु स विचारः । यत् तिमितिमिंगिलानां आहारीकृतोऽस्मि । पश्य !

1. गमी = गमनकर्ता । 2. सखीवचन इति पाठान्तरम् । 3. जण्णिमिव्वं-ख पाठः ।

गाढैस्तिमिरैराशु गृहीतं सर्वं नभोऽभ्यन्तरं
सूर्यो झटिति मनोगतिर्गगनतोऽस्ताचलं चुंबति ।
एष सोऽपि स्थावरस्स्वयमितोऽभ्रत्यस्ताचलो
दास्या अपि पुत्रको जलनिधिश्शून्योऽगाधो जले ॥

माधवः— (स्मितं कृत्वा) अयमपि नात्र एव वेगातिशयः । पश्य पश्य !

प्राक्समीरपरिचोदितापि नौर्लक्ष्यते किल निवर्तनोन्मुखी ।
मारुतैरभिमुखागतै रया त्तिर्यगाकुलित[1]केतनांशुकैः ॥ ३६ ॥

सत्य— पच्छामज्झे जळणिहि[2] महाभंगवीहीविभग्गा
णोआ एसा मिळइ ण उणो पेक्ख दाणिं विदूरे ।
जाणंती दे परुसपरुसं पुव्वमुत्तत्थवेअं
भूओ दाउं विअ तुह जळे मग्गमब्भाअअस्स ॥ ३७ ॥
[पश्चान्मध्ये जलनिधिमहाभंगवीथीविभग्ना
नौका एषा मिलति न पुनः पश्येदानीं विदूरे ।
जानन्ती ते परुषपरुषं पूर्वमुक्तास्त्रवेगं
भूयो दातुमिव तव जले मार्गमभ्यागतस्य ॥]

नाविकाः— आवत्ताणं चइदचइदा दंसणादो महंता
णक्का चक्कं सुमरिअ महापावआदोवि रूक्खं ।
णोआणं णो गमणविहर्दिं णो जळे आवहंते
कारुण्णादो तुह गअभआ णाविआ चक्कपाणी! ॥ ३८ ॥
[आवर्तानां चकितचकिता दर्शनान्महान्तो
नक्राश्चक्रं स्मृत्वा महापावकादपि रूक्षम् ।
नौकानां नो गमनविहर्तिं नो जले आवहन्ते
कारुण्यात्तव गतभया नाविकाश्चक्रपाणे !]

विदू— (सभयसंभ्रमं) देव ! रक्ख ! रक्ख !! एसो सो दुट्ठदाणवो । [देव ! रक्ष ! रक्ष !! एष स दुष्टदानवः]

माधवः— नायं दैत्यो नवजलधरश्यामळश्शैलराजो
नासौ चापो वलयिततटित्काननं, नैव मौलिः ।

---

1. केतनाळकैः-क पाठः । 2. महाभंगाः = महातरंगाः तेषां वीथी = पंक्तिः ।

नानाधातुच्छुरितशिखरं, नैव हारा झरिण्यो
नास्फोटोऽयं कुहरविहरत्केसरिप्रौढनादः ॥ ३९ ॥

(सत्यभामां प्रति)

अत्र हि, चक्रं [1]नक्रक्रकचदर[2]मुत्कृत्तदुष्कृत्यकृत्यं
कल्पानल्पद्युमणिकिरणद्योतितद्योदिगन्तम् ।
प्रादुर्भूतं त्रिदशपरिपत्साध्वसध्वंसहेतु-
र्विद्युन्मालावलयमिव मे भाति बाहांवुवाहे ॥ ४० ॥

पश्य! पश्य!! अतो नातिदूरे,

[3]करटिकिटीन्द्रसान्द्रविकटाग्रतटीविटपि-
त्रुटितघनाघनस्तनितसंक्षुभिताभ्रपथः ।
सुतनु पुरा वराहरदनाग्रसमुद्धृतभू-
रिव कुशमूल एष धुरि भाति वराहगिरिः ॥ ४१ ॥

अस्यैव शिखरे,

एषा वेषानुरूपायुधधरविविधायोधनोन्मत्तयोधा
सौधाशन्या समिन्धे सुतनु! समधटा चित्रकर्या नगर्या ।
तुङ्गैः प्राकारशृङ्गैः स्तबकितगगना रुद्धरुद्धाभ्र[4]भृङ्गै-
र्दैतेयव्यूहशङ्कावहघननिवहैस्सा पुरी दानवेन्दोः ॥ ४२ ॥

सर्वथा समाचरितं नारदेन पैशुन्यम् । यतः,

आकर्ण्योत्कर्णमर्णोनिधिघननिनदोद्दण्डताकुण्ठकण्ठै-
श्चण्डैर्ब्रह्माण्डभाण्डत्रुटनपटुतराभीतकण्ठीरवेन्द्रैः ।
कूजद्भिर्मांसळश्रीः कुहरवसतिभिर्युद्धसन्नाहभेरी
दैतेयैस्ताड्यतेऽसौ दलितगिरिगलद्ग्रावसंरुद्धमार्गा ॥ ४३ ॥

अतो वयमप्येतदुपवनेषु विगताध्वश्रमा युद्धसन्नद्धा भवामः । (नाविकानालोक्य) [5]नौकां सुदूरमपनीय विश्राम्यताम् ।

(इति यथोचितं निष्क्रान्तास्सर्वे)

तृतीयोऽङ्कः ॥

---

1. नक्रक्रकचदरं = नक्रस्य (कर्तने) क्रकचवदाचरन्ति अराणि यस्य तत् । 2. उत्कृत्ताः दुष्कृत्यकृत्याः अकार्यकारिणः प्रतिपक्षिणः येन तत् । 3. करटीन्द्राः = गजेन्द्राः । किटीन्द्राः = वराहश्रेष्ठाः । तैः सान्द्रा या विकटा अग्रतटी, तत्रत्यैः विटपिभिः = वृक्षैः त्रुटिताः = छिन्ना ये घनाघनाः = वर्षुकमेघाः तेषां स्तनितेन संक्षुभितः अभ्रपथो येन सः इति बहुव्रीहिः । 4. गङ्गैः—इति पाठान्तरम् 5. नौकाः—इति पाठान्तरम् ।

तनातना — प्रणामकृत् । प्रणामभाक् ॥

तनतान — अवनम्र । उपसेवि । प्रणिपाति ॥

तनताना — नतिजाग्रत् ॥

तानातान — सेवारंभि । सेवोत्कण्ठि । सेवाधुर्य । भक्त्यानम्र । भक्तिप्रह्व । नित्यानम्र । सेवादक्ष ॥

तानाताना — सेवाजाग्रत । सेवारज्यत् ॥

तनतन — अवनत । नतिपटु । कृतनति । नतिकर । नतिपर ॥

तनतना — अवनमत् । विनतिकृत् । प्रणतिकृत् । नमनकृत् । प्रणिपतत । विनतिभाक् । प्रणतिभाक् ॥

तनानातान — नमस्याधुर्य । नमस्यादक्ष । नमस्कुर्वाण । प्रणामारंभि । नतिप्रारम्भि ॥

तनानाताना — नमस्याजाग्रत् । सपर्यारज्यत् ॥

तनानातन — नमस्यापर । नमस्याकर । नमस्यापटु । सपर्यापर । सपर्याकर । सपर्यापटु । प्रणामोन्मुख । प्रणामोद्धुर । प्रणामोद्यत । प्रणामोत्सुक । प्रणामादृत ॥

तनातानना — नमस्कारकृत् ॥

ताननातान — सेवनारम्भि । सेवनोद्योगि । सन्ततानम्र ॥

ताननातन — सेवनोन्मुख । सेवनोद्धुर । सेवनोत्सुक । सेवनादृत ॥

ताननातना — सेवनोन्मदी । सन्ततानमत् ॥

तानानतान — आसेवमान । संसेवमान । सेवाधुरीण । सेवावितन्द्र । दत्तप्रणाम । कल्पप्रणाम । नित्यप्रणाम । भक्तिप्रणाम । अश्रान्तनम्र । नित्यावनम्र । सेवाभिलाषि । सेवैकतान ॥

तानानताना — सेवानुरज्यत् । आसेवनोद्यत् । संसेवनोद्यत् ॥

तानातनन — सेवानिरत । सेवाभिमुख । नित्यावनत । शश्वत्प्रणत । भक्तिप्रणत ॥

तानानतना — सेवाभिमनस् । नित्यावनमत् ॥

ताननताना — सेवनरज्यत ॥

ताननतन — सेवनपर । सेवनकर । सेवनपटु । सन्ततनत । नित्यविनत ॥

ताननतना — सन्ततनमत् । भक्तिविनमत ॥

तनानतान — कृतप्रणाम । प्रणामधुर्य । निषेवमाण । अजस्रनम्र ॥

तनानताना — प्रणामजाग्रत् । प्रणामरज्यत् ॥

तनानतन — अजस्रनत । प्रणामपर । प्रणामकर । प्रणामपटु । नतिप्रवण ॥

तनानतना — अजस्रनमत ॥
तननातान — नतिधौरेय । कृतसंसेव । नतिसन्धायि । सततानम्र ॥
तनतानन — नतिधूर्वह । कृतसेवन ॥
तननातना — प्रणिपातकृत । सुमनोन्मनस् । सततानमत ॥
तानानातान — सेवाधौरेय । सेवानिस्तन्द्र ॥
तानानातन — सेवातत्पर । सेवाधूर्वह । सेवालालस । सेवाकर्मठ । सेवासादर ॥
तानातानना — सेवासक्तधी । अश्रान्तानमत ॥
तननतान — सततनम्र । नतिधुरीण । विनतिधुर्य । प्रणतिधुर्य ॥
तननताना — विनतिजाग्रत । प्रणतिरञ्ज्यत ॥
तननतन — कृतविनति । कलितनति । रचितनति । विहितनति । नतिनिरत ॥
तननतना — सततनमत । अवनतिकृत ॥
तनातानताना— सपर्यानुरञ्ज्यत ॥
तनानातानानान—सपर्यादौ धौरेय ॥
तनानातानान — सपर्याधौरेय ॥

इति वन्दारुनामानि ॥

अथ पूजानामानि ॥

॥ पूजानमस्यापचितिरित्यादि ॥

ताना — सेवा । पूजा । अर्चा ॥
तन — नति ॥
तनाना — सपर्या । नमस्या । निनंसा ॥
तानना — पूजना । अर्चना । अर्हणा ॥
तानन — सेवन । पूजन । आनन । अर्हण । आनति । सन्नति । अंचन ॥
तनान — प्रणाम । विनाम । उपास्ति ॥
तानाना — आसेवा । संसेवा । शुश्रूषा ॥
तनन — विनति । प्रणति । नमन । भजन ॥
तनातान — नमस्कार ॥
तनाताना — नतिक्रीडा ॥
तानताना — नित्यसेवा ॥

तानातन — आसेवन । संसेवन । आराधन । अभ्यर्हण । अभ्यर्चन । सेवाविधि । सेवारस ॥
तानातना — आराधना । सेवाविधा । सेवाकला । पूजाविधा । अभ्यर्चना ॥
तानतन — नित्यनति ॥
तनातन — नमस्कृति । उपासन । निषेवण । सभाजन । नतिक्रम ॥
तनातना — नमस्क्रिया । पुरस्क्रिया । उपासना । नतिक्रिया ॥
तनतान — प्रणिपात । अवनाम । नतिकेळि । नतिकर्म ॥
तनताना — नतिकेळी । नतिलीला ॥
तानातान — सेवाकर्म । सेवाकेळि । सेवाचार ॥
तानाताना — सेवाकेळी ॥
तनतन — अवनति । नतिविधि । प्रणमन । विनमन ॥
तनतना — नतिकला । नतिविधा ॥

इति पूजानामानि ॥

अथ करणकेळीनामानि ॥

तान — कृत्य । कर्म । केळि । नर्म ॥
ताना — लीला । केळी । क्रीडा ॥
तन — विधि । क्रम ॥
तना — कला । क्रिया । विधा ॥
तानना — कल्पना । गुम्भना । केळिका ॥
तानान — सन्धान । निर्माण । आचार । व्यापार ॥
तानन — कल्पन । निर्मिति । विभ्रम । कौशल ॥
तनान — विधान । विलास ॥
तनना — कलना । रचना । घटना ॥
तनन — कलन । रचन । घटन ॥

इति करणकेळीनामानि ॥

अथ समर्थनामानि ॥

तान — दक्ष । धीर । सज्य । प्रौढ । उत्क । निघ्न । धुर्य । शक्त । व्यग्र । चण्ड ॥
ताना — जाग्रत् रज्यत् ॥ ।

तन — पटु । क्षम । प्रभु । पर । कृति । चण । व्रति ॥
तनाना — पटीयस् । व्यवस्यत् ॥
तानना — शक्तिमत् । प्रौढिमत् । निघ्नधी । निघ्नहृत् । सक्तधी । सक्तहृत् ॥
तानान — निष्णात । निस्तन्द्र । पारीण । धौरेय । आयत्त । सन्नद्ध । सन्नाहि । संरब्धि । संरम्भ । उद्युक्त । उद्योगि । निर्निद्र । उद्दण्ड । उन्निद्र । उच्चण्ड ॥
तानन — तत्पर । धूर्वह । दक्षिण । कर्मठ । पेशल । कोविद । पण्डित । व्यापृत । उत्सुक । उन्मुख । उद्यत । प्रोद्यत । उद्यमि । दीक्षित । निष्ठित । सादर । लम्पट । लालस । जाहलि । सम्भ्रम । कौतुकि ॥
तनान — प्रवीण । धुरीण । समर्थ । वितन्द्र । विनिद्र । अधीश । प्रगल्भ । पटिष्ठ । नदिष्ण । उदार । विदग्ध । विनोदि । सलील । प्रवृत्त । प्रचण्ड । अकुण्ठ । अभङ्ग ॥
ताना — संदृन्यत् ॥
तनन — निपुण । कुशल । चतुर । प्रवण । निरत । व्यसन । कुतुकि ॥
तनातान — निरालस्य । धृतोत्साह । समुद्युक्त । समारम्भि । अलम्भूष्णु । पराधीन ॥
तानातन — प्राज्ञानिक । पारायण । बद्धव्रत । क्षोदक्षम । निर्यन्त्रण । उच्छृङ्खल । अभ्युद्यत ॥
तानातना — प्रौढीभवत् । निस्तन्द्रधी । चातुर्यभाक् ॥
तानतन — जागरितृ ॥
तनातन — धुरंधर । विचक्षण । परायण । विशारद । समुत्सुक । समुद्यत । कृतोद्यम । अतन्द्रित । दृढव्रत । निरङ्कुश । विशृङ्खल । अकुण्ठित । अभङ्गुर । कृतादर । कुतूहल ॥
तनातना — प्रगल्भधी ॥
तनतान — परतन्त्र । उपनिद्र । प्रभविष्णु । अतिगल्भ । अतिकारि । दृढचित्त । अतिधीर ॥
तानातान — प्रौढीभूत । गाढोत्साह । बद्धोत्साह ॥
तनतन — कृतमुख । पटुतर । पटुतम । परवश । अभिमुख । अभिहित । अधिकृत । व्यवसित ॥
तनातान — पटूभवत् ॥

॥ श्रीः ॥

॥ प्रास्ताविकम् ॥

असर्वज्ञजनदुर्लभां काव्यसृष्टिं वदन्त्यभिज्ञाः । अपूर्वां पूर्वजन्मवासनां तत्र कारणीकुर्वन्ति केचित् । परे त्वनुकरणसाध्यां मत्वा पूर्वेषां महाकवीनां रसवन्ति पद्यानि समानार्थानुपूर्वीकैः पदैरनुकुर्वन्तस्तथैव च प्रबोधयन्त्यन्यान् । अपरे च "यमाते"त्यादि-गणविज्ञानेन गुरुलघुविवेकेन च विविधानि छन्दांसि निर्माय तदभ्यासवशात्सुसाध्यां मन्वते कविताम् । एवमनेकविधकविताभ्यासमार्गेषु सत्सु अयमपूर्वतरः परिश्रमः कृतः श्रीमद्वादीन्द्रकविमहाशयेन, यस्येयं निर्मितिः "कविकर्पटिका" ।

अस्यां कविकर्पटिकायां बहवः पद्यनिर्माणप्रकाराः प्रदर्शिताः । अनेनादृते मार्गे नानुकृतिरथवा गणादिगणनापरिश्रमः । किन्तु पद्यग्रथनानुकूलानि विशिष्टानुपूर्वीकाणि पदानि प्रतिवृत्तं प्रतिपादं दर्शयति कविः । तादृशानुपूर्वीकपदाभ्यासवशोत्पन्नश्लोकनिर्माणानुकूलधारावान् पण्डितः अन्यो वा सर्वत्र सर्वदा अनायासेन पद्यं निर्मातुं प्रभवेत् ।

तथैव च प्रतिजानाति कविर्ग्रन्थारम्भे—

"यत्नादिमां कण्ठगतां विधाय श्रुतोपदेशाद्विदितोपदेशः ।
अज्ञातशब्दार्थविनिश्चयोऽपि श्लोकं करोत्येव सभासु शीघ्रम् ॥" इति ।

अत्र ग्रन्थे उदाहरणत्वेन अनुष्टुप् , इन्द्रवज्रा, वंशस्थं, द्रुतविलम्बितं, वसन्ततिलका, मालिनी, शिखरिणी, मन्दाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडितं इति नव वृत्तान्युपात्तानि । पद्यनिर्माणोपयोगिपदप्रदर्शनमेवात्र प्रधानं वस्तु । अर्थविचारस्तु पाठकाधीनः ।

एतद्ग्रन्थोक्तरीत्या उपरिनिर्दिष्टेषु वृत्तेषूदाहरणत्वेनैकैकः श्लोकः प्रदर्श्यते । यथा—

१. अनुष्टुप् — Page No. 3.

कर्पूरपूरनीकाशा कान्तिर्यस्य विलोक्यते ।
चन्द्रोऽयं राजते रम्यो नितान्तं लोचनप्रियः ॥

२. इन्द्रवज्रा — Page No. 8.

धर्मप्रसिद्धः करुणाप्रधानः प्रजासु साधुः प्रथितः पृथिव्याम् ।
सुजातसख्यो विनयादिसिन्धुः जीयाद्भवान्प्रीतिकरो विशुद्धः ॥

३. वंशस्थवृत्तम् — Page No 9.

अनिन्दितेन्दीवरचारुलोचना
वितन्द्रचन्द्राभमुखाम्बुजद्युतिः ।
मृणाळनाळोपमबाहुवल्लरी
जगत्त्रयं मोहयते विलासिनी ॥

४. द्रुतविलम्बितम् — Page No. 10.

विशदशारदवारिदभास्वरं
चरति यस्य यशो भुवनत्रये ।
सकलवत्सलताक्रममन्दिरं
क्षितिपतिस्स सदा भुवि शोभते ॥

५. वसन्ततिलका — Page No. 10.

शोभासमुद्रसुभगो जगतीतलेऽस्मिन्
नीहारपाटनरुचा भुवने निकामम् ।
स्वाचारदाननिरतः प्रतिमः पुराणः
वारीशवाणिविभवैस्सखि मेऽद्य दृष्टः ॥

६. मालिनी — Page No 11.

नवसरसिजजालैस्सन्निभोऽयं सदैव
स्फुरति किरणराशिर्यस्य सम्प्रेक्षणीयः ।
जनपतिरुचिरौघैर्भास्करोऽयं पुरस्ता-
द्दधदुदयविनोदो निर्मितोऽयं विधात्रा ॥

७. शिखरिणी — Page No. 12.

महाशीलः श्लाघ्यो मदनविजयी निर्मलयशाः
स्फुरल्लीलाक्षेपो विगतकलुषस्तत्त्वनिपुणः ।

प्रशस्यस्सर्वेषां जलनिधिसमस्सत्पथरतः
महाशास्त्राभिज्ञो नरपतिरयं सर्वविजयी ॥

८. मन्दाक्रान्ता — Page No. 13.

प्रज्ञागण्यस्सुभगवदनः कीर्तिधौतत्रिलोकः
विश्वप्रेक्ष्यो विनयसहितो नीतिशास्त्रैकवेत्ता ।
सौख्याचारो बहुमतगतिश्चारुलब्धप्रतिष्ठः
दीर्घं जीयाद्गुणगणनिधिस्सर्वलोकोपकारी ॥

९. शार्दूलविक्रीडितम् — Page No 15.

प्रज्ञानां निजभूमिरेष नियतं संरक्तचित्तो जने
चन्द्राकारगुणप्रकाशसुभगो दानेन कर्णोपमः ।
कीर्त्योल्लङ्घितसप्तवारिधिपया विद्याविनोदी स्वयं
शक्त्या निर्जितसारशत्रुनिवहो जीयादयं भूपतिः ॥

अस्मिन् सरस्वतीमहाल् ग्रन्थालये विद्यमानासु चतसृषु मातृकासु मध्ये B. 4782 (D. 3754) संख्यातायां मातृकायां ग्रन्थकर्तृनाम "वागिन्द्रकविः" इति दृश्यते। B. 5010 (D. 3756) संख्यातायां मातृकायां ग्रन्थकर्तृनाम न लभ्यते । उपरितनमातृकाद्वयादितरस्मिन् मातृकाद्वये (B. 4783, B. 5009) कर्तृनाम "वादीन्द्रकविः" इत्येव दृश्यते । अतोऽत्र ग्रन्थकर्तृनाम "वादीन्द्रकविः" इत्येव स्वीकृतम् । मातृकाचतुष्टयेऽपि प्रतिपाद्यविषये न कोपि भेदः ।

एतद्ग्रन्थालयस्थमातृकासूचीपत्रे (षष्ठविभागे) (Descriptive Catalogue of The Sanskrit Manuscripts in the T. M. S. S. M. Library, Tanjore, Vol. VI) (D. 3753) B. 4783 संख्यातमातृकाविवरणप्रस्तावे चैवं दृश्यते —

Remarks:—The MS. is in good condition. The name of the author is given in this MS as Vādīndra and in the next MS. No. 3754 it is given as Vāgindra. The work brings together a number of words which can easily fit into verse composition. These phrases will be a valuble aid to any one who wishes to indulge in versification.

अस्य कवेः कालनिर्णयविषये कृतः प्रयत्नः विफलोऽभूत् । कदा कुत्रासीदित्यादि निर्णेतुं न पार्यते ।

महदिदन्तु प्रमोदस्थानं यदयं "कविकर्पटिका" ग्रन्थः (B. 5010) तीर्थयात्राप्रसङ्गेन काशीं गतेन श्रीमन्महाराजतञ्जापुराधीश्वर श्रीशरभेन्द्रभूमिपालेन (A. D. 1798-1832) एतद्ग्रन्थालयपरिपोषकाग्रगण्येन काश्यां परिक्रीतः । स चायमंशः ग्रन्थस्योपर्येवं लिखितस्सन्दृश्यते महाराष्ट्रभाषायाम—'हे पुस्तक श्रीमन्तराज श्रीशरभोजीमहाराजसाहेबयांच्या कारकर्तींत काशीदेशाहून खरीदी करून आणिलें असें' ॥

एवंविधोत्तमग्रन्थसङ्कलनेन सारस्वतजगतो महदुपकृतवतः श्रीमन्महाराजश्रीशरभेन्द्रभूपालस्य विषये हार्दीं कृतज्ञतामाविष्कुर्वन्त इतो विरमामः ॥

कविकर्पटिका सेयं कविशार्दूलनिर्मिता ।
मोदाय विदुषां नित्यं जीयादाचन्द्रतारकम् ॥

इति शम् ।

वि. सुन्दरशर्मा ।
नावलपाक्कं श्री देवनाथाचार्यः ।

OUR EXCHANGES.

1. The Indian P. E. N. Bombay.
2. The Divine Life, Sivananda Nagar, Rishikesh, U. P.
3. Mysore Information Bulletin, Govt. of Mysore.
4. Madras Information, Govt. of Madras.
5. The Journal of Oriental Research, Madras.
6. The Journal of University of Bombay.
7. Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.
8. American Newsfile of the U. S. Information Service.
9. The Journal of the Travancore University Oriental MSS. Library.
10. Agra University Journal of Research, Agra.
11. Tirumalai Tirupathi Devasthanam—Monthly Bulletin.
12. Commonwealth Today.
13. Fortnightly Review of News and Events of the British Information Service.
14. Journal of the Annamalai University, Annamalainagar.
15. The Adyar Library Bulletin, Adyar, Madras—20.
16. Journal of Sri Venkateswara Oriental Institute, Tirupathi.
17. Journal of the Oriental Institute, Baroda.
18. Britain Today.
19. Annals of the B. O. R. Institute, Poona—4.
20. Sen Tamil. (Tamil) Madurai Tamil Sangam, Madurai.
21. Gnanasambandam. (Tamil) Dharmapuram.
22. Tamil Pozil. (Tamil) Karanthai Tamil Sangam, Tanjore.
23. Vaidya Chandrika. (Tamil) Teppakulam, Trichy.
24. Eeelakesari, Ceylon. (Tamil)
25. American Reporter—Tamil and English Editions.
26. Vijayavani—(Telugu) Vijayawada.
27. Kinnera. (Telugu Monthly) 16, Jones St., Madras-1.
28. Traimasik—Bharata Ithihasa Samshodhak Mandal, Poona.
29. Samshodhak, Rajwade Samsodhan Mandir, Dhulia.
30. Quarterly Journal of the Mythic Society, Bangalore.
31. Jaina Siddhantha Bhaskar & Antiquary, Arrah (Bihar).
32. Udyana Patrika, Tiruvaiyaru, Tanjore Dt.
33. UNESCO Bulletin for Libraries.
34. Dharma Chakram, Sri Rama Krishna Tapovanam.

35. Matru Seva, (Telugu weekly) Tondiarpet, Madras—21.
36. Sutantiran (Tamil weekly) Colombo.
37. Bulletin of the Ramakrishna Mission Institute of Culture, Calcutta.
38. The Indo-Asian Culture, Pataudi House, New Delhi-1.
39. Sri Ramakrishna Vijayam, Sri Ramakrishna Matam, Madras-4.
40. News Bulletin, Embassy of the People's Republic of China, New Delhi.
41. News from Yugoslavia, Yugoslav Embassy, 13, Sundaranagar, New Delhi.
42. SOCIÉTÉ ASIATIQUE, 1, Rue de Seine, PARIS. (VIe)

श्रीशिवपादकमलरेणुसहस्रे

अथ कुसुमपद्धतिः ॥

...नटदिन्दुशेखरवधूवक्त्रारविन्दोल्लस-
द्धोटीसौरभसारिणीप्रतिपदोत्सिक्ता स्वयं
सूक्तयः ।
निर्गच्छन्तु निसर्गवेगविजितस्वर्लोककल्लोलिनी-
गर्वा शर्वपदारविन्दरजसां स्तोत्राय वक्त्रा-
न्मम ॥ १ ॥

ऊरीकरोति शरदिन्दुमरीचिगौरा
चन्द्रावतंसचरणाब्जपरागपाळिः ।
बाणेन भक्तिनमितेन समर्पितस्य
द्रोणप्रसूननिचयस्य परागभङ्गीम् ॥ २ ॥

विलुम्पन्तु स्वैरं विषमशरजेतुश्चरणयोः
परागाः स्वच्छन्दं तिमिरभरमन्तस्समुदितम् ।
जटाचन्द्रज्योत्स्नाकिसलयसुधाविन्दुशकलै-
र्दधानास्साधर्म्यं दळितलवलीरेणुभिरपि ॥ ३

नित्यं नखेन्दुकिरणैरभिजृम्भमाणे
श्रीवीनसूक्तिजलधौ पदसीम्नि लग्ने ।
उद्गच्छतस्सुरतरोस्सुमनःपरागै-
रौपम्यमावहति शम्भुपदाब्जरेणुः ॥ ४ ॥

चरणनलिनसीमास्वन्वहं वर्धमाना
नखरुचिरससिक्ता पांसुरेखा शिवाङ्घ्र्योः ।
सुगुणसुरभिताशा प्रेमकोशो मुनीना-
मनुनयति परागैस्तुल्यतां पुष्पपङ्क्तेः ॥ ५ ॥

प्रणतेषु सुपर्वसुन्दरीणा-
मवतंसोत्पलवासिता त्वमेव ।
फणिभूषणपादपांसुरेखे
परमाम्नायवितानपुष्पमाला ॥ ६ ॥

कुवलासखण्ड ... ेः
...ंस...

पदपङ्कजसम्भवं नखाळी-
नवकद्रोणपरागसामरस्यम् ॥ ७ ॥

पदपङ्कजपांसवः पुरारे-
र्धवळिम्ना प्रथयन्ति सौमनस्यम् ।
प्रथिते मुखचुम्बने मृडान्याः
कबरीनिस्सृतकैतकैः परागैः ॥ ८ ॥

प्रमथाधिनाथपदपांसुमण्डली
प्रकटीकरोति पुरशासने पुरा ।
रतिनाथमुक्तनवकेतकीशर-
प्रसरत्परागसुषुमासमुन्नतिम् ॥ ९ ॥

शैलादिना परमभक्तिभरेण दत्तां
धृत्वा गळे कनकपुष्पविराजिमालाम् ।
स्वैरं शिवे नटति तद्भ्रमसप्रनुन्ना
तद्धूळिरेव शिवपादपरागरेखा ॥ १० ॥

चरति श्रुतिमौळिकाननान्ते
चरणाम्भोरुहसङ्गतानि शम्भोः ।
खलु वीतरजांसि कानि चाङ्घ्र्योः
स्फुटमुद्दामकदम्बकोरकाणाम् ॥ ११ ॥

सर्वासु देववनितासु सतीमुखासु
भक्त्या नतासु पदयोर्विधुखण्डमौळेः ।
श्वासोद्गमैर्निपतिता पदपांसुरेखे
माल्यश्रियं त्वमयसे मकुटस्थलीषु ॥ १२ ॥

किं वा ब्रूमस्सुकृतविभवं पांसुरेखे भवत्या-
स्त्वत्तोऽप्यन्यं जगति परमं वस्तु नैवास्ति
किञ्चित् ।
सेवारम्भे त्रिपुरजयिनश्चामराग्रादुदीता
ब्रह्मेन्द्राद्यैरपि च शिरसा माल्यवत्पाल्यसे
त्वम् ॥ १३ ॥

वीथीषु वेदतुरगस्य विहारकाले
पादोत्थिता त्वमसि पावनि पांसुरेखे ।
सेवासमुत्सुकधियां सुरसुन्दरीणां
बाह्यं प्रसूनजरजः करकुड्मलानाम् ॥ १४ ॥

पादारविन्दयुगळात्प्रमथाधिनेतुः
पांसो पिबन्मधुझरीं ननु वर्धसे त्वम् ।
केनापि तेन सुकृतेन मुदाभवन्तं
जिघ्रन्ति संयमिमनोमयचञ्चरीकाः ॥ १५ ॥

प्रणतिषु परशम्भोः प्रांशुभिः पांसुभेदैः
पदकमलनिदानैः प्राप्तरेणुप्रसङ्गः ।
किसलयकुसुमश्रीमौक्तिकैः पद्मरागैः
प्रणमदमरमौळेर्मौळिमन्दारशाखी ॥ १६ ॥

सक्तानि गण्डफलकेषु सुधांशुमौळेः
क्रीडासु दारुवनसंयमिकामिनीनाम् ।
नूनं रजांसि पदयोस्समतां भजन्ते
व्याकोचकैतकदळप्रसरत्परागैः ॥ १७ ॥

शुद्धान्तकेळिरसिके शशिखण्डमौळौ
पर्यन्तसीम्नि रहसि प्रतिवारमेव ।
माल्यैर्विना मदनसूदनपादपांसो
तत्कालजं श्रमभरं तनुतामनैषीः ॥ १८ ॥

पदसरोरुहपांसुपरम्परा
पुरहरस्य तनोति मतिं सताम् ।
चरणचिह्नसरोरुहगर्भत-
स्समुदितस्फुटरेणुसमुन्नतेः ॥ १९ ॥

नतस्य शम्भोश्चरणारविन्दे
नाथस्य नित्यं नगराजजायाः ।
आसीस्त्वमाद्या हरपादरेणो
मन्दारमाला मधुसूदनस्य ॥ २० ॥

पुष्णाति पादसरसीरुहपांसुरेखा
पाण्डुच्छविर्भगवतस्त्रिपुरां निहन्तुः ।
पादाम्बुजे प्रणयिनि श्रुतिभिस्सहर्षं
क्षिप्तस्वयंवरणकौतकमालय...

रम्याणि कानि पदप...
यालोत्सवे निपततश्चर...
कुर्वन्ति वृत्तदमनस्य दृशां सह...
भूयः परागसुभगां नवपद्ममाल...

कल्पद्रुमस्य महतः कमलारिमौळेः
पादद्वयं कलयते नवमञ्जरीत्वम् ।
पादारविन्दजपराग भवान्किलासी-
त्तत्रस्थिता नवपरागततिस्समग्रा ॥ २२ ॥

सञ्चारमाकलयति द्विजराजमौळा-
वग्रेस्थितिप्रणयिनो नमतां सुराणाम् ।
सम्पूर्यते समुदितैः पदपांसुजालै-
र्नाभीसरोजमधिकं नळिनेक्षणस्य ॥ २४ ॥

नमदमरकिरीटकान्तिपूरे
करतलसम्पुटसञ्चयैस्सपक्षे ।
रचयति शिवपादपांसुरेखा
मतिमिह कौसुमरेणुभिस्समृद्धैः ॥ २५ ॥

चिरस्थिताः काञ्चनपांसुरेखा-
श्शिवाङ्घ्रिपद्मस्य चिराय नूनम् ।
चिद्वल्लिकायाश्शमवज्जनानां
प्रसूनलक्ष्मीं सुवते प्रकामम् ॥ २६ ॥

भास्वत्प्रकाशमहिता
पटुतरहंसाळिजीवनालम्बा ।
पादाब्जरेणुपङ्क्ति-
र्भजते परमस्य पद्मिनीभावम् ॥ २७ ॥

पराग पादाब्जयुगस्य शम्भो-
रुपासनीयस्त्वमिहामरेन्द्रैः ।
सम्मानयन्ते शिरसा यतस्त्वां
मालामिवामी मकुटोपकण्ठे ॥ २८ ॥

शोणैः परागैश्चरणारविन्दे
हन्तुः पुरां नूनम ...ङ्क्ष्येते ।
...